

130255

**VERGİ DENETİMİNDE MALİ ANALİZ
TEKNİKLERİNİN KULLANILMASI**

F. Gamze ÖZBİLGİN
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir-1998

**VERGİ DENETİMİNDE MALİ ANALİZ TEKNİKLERİNİN
KULLANILMASI**

F. Gamze ÖZBİLGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İşletme Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ferruh Çömlekçi**

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart, 1998

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

VERGİ DENETİMİNDE MALİ ANALİZ TEKNİKLERİNİN KULLANILMASI

Öğr. Grv. F. Gamze Özbilgin

İşletme Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 1998

Danışman: Prof. Dr. Ferruh Çömlekçi

Devletin en önemli gelir kaynağını vergiler oluşturmaktadır. Bu vergiler beyan usulüne dayandığından, vergilerin doğruluğu mükellefin içtenliğine ve gerçeğe uygun beyanına bağlıdır. Bu yüzden devlet, mükellefin doğru bildirimde bulunup bulunmadığını anlamak için, mükelleflerin hesap ve işlemlerini denetleme yetkisini elinde tutmaktadır.

Vergi denetiminde kullanılan bir çok teknik vardır. Günümüzde daha çok işletme yöneticileri ve finans kurumları tarafından kullanılan mali analiz teknikleri yavaş yavaş vergi denetiminde kullanılmaya başlanan tekniklerden biridir.

Mükellefin bildirimini üzerinde inceleme yapacak olan denetim elemanı için, mali analiz tekniklerinin vergi denetiminde kullanılması bir çok kolaylık sağlamaktadır.

Vergi denetiminde mali analiz tekniklerinin kullanılmasıyla vergi kaçak ve kayıplarının olma olasılığını gösteren sinyaller tespit edilecek, böylelikle inceleme elemanı elde edilen bilgilerle hangi noktalar üzerinde duracağını belirleyecek ve vergi incelemesini bu noktalar üzerinde yoğunlaştıracaktır.

ABSTRACT

The major source of income for the state consists of taxes. Since these taxes depend on the system of declaration, the correct amount of taxes depends on the sensitivity of taxpayers and their realistic declarations. Therefore, the state has got the power of control over the tax-payers' accounts to understand whether they give the correct declaration or not.

There are many techniques used for tax control. Today, techniques of financial analysis, which are used by managing directors and financial institutions, has become one of the techniques of tax control.

The use of financial analysis techniques for tax-control helps the controller who is going to study the taxpayer's declaration.

With the use of financial analysis techniques for tax-control, the signals of tax-evasion and tax-loss will better be fixed. Consequently, this will enable the tax-controller to see which points to emphasize in terms of tax control.

DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Danışman : Prof. Dr. Ferruh ÇÖMLEKÇİ
Üye : Yrd. Doç. Dr. Recai DÖNMEZ
Üye : Yrd. Doç. Dr. Saime ÖNCE

Tezin kabul edildiği tarih: ...7...Mayıs 1998

Tez'in, ilgili yasa ve yönetmeliklerin öngördüğü teknik ve bilimsel koşulları karşıladığı ve adayın "Muhasebe Anabilim Dalı"nda Yüksek Lisans derecesi almaya hak kazandığı anlaşılmıştır.

Prof. Dr. ~~Enver~~ ÖZKALP
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Devletin en önemli gelir kaynağını vergiler oluşturmaktadır. Fakat günümüzde bazı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmaması veya alınmaması sonucu devletin bu gelir kaynağı kayba uğramaktadır. Bu yüzden vergi denetimine büyük önem verilmektedir. Vergi denetiminde bir çok teknik kullanılmaktadır. Bunlardan en yenisi mali analiz teknikleridir. Çalışmada mali analiz tekniklerinin vergi denetiminde kullanılması üzerinde durulmuştur.

Günümüzde daha çok işletme sahipleri ve finans kurumları tarafından kullanılan mali analiz tekniklerinin, vergi denetiminde de kullanılması, vergi denetimine değişik bir bakış açısı getirmiştir.

Bu çalışmada benden destek ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ferruh Çömlekçi'ye, bu konudaki araştırmaları ile çalışmaya katkıda bulunan hesap uzmanı Hasan Yalçın'a, tezin yazımında büyük titizlik gösteren Filiz Duttibi'ne ve her zaman yanımda bulunan aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

F. Gamze Özbilgin

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ	ii
DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

VERGİ VE MUHASEBE İLİŞKİSİ

1.1. VERGİNİN TANIMI VE VERGİLEMEYE İLİŞKİN	
TEMEL KAVRAMLAR	3
1.1.1. Tanımı	3
1.1.2. Vergilemeye İlişkin Temel Kavramlar	3
1.1.2.1. Verginin Konusu	4
1.1.2.2. Vergiyi Doğuran Olay	4
1.1.2.3. Verginin Matrahı	5
1.1.2.4. Verginin Tarifesi	5
1.2. DEĞERLEME	6
1.3. VERGİ USUL KANUNU KAPSAMINDA DEFTER TUTMA VE	
BELGELER	7
1.3.1. Defter Tutma	7
1.3.1.1. Bilanço Esasında Tutulacak Defterler	9
1.3.1.1.1. Tutulması Zorunlu Olan Defterler	9

	Sayfa
1.3.1.1.2. Yükümlünün Mesleğinin ya da İşinin Gerektirdiği Defterler	10
1.3.2. Belgeler	10
1.3.2.1. Vergi Usul Kanunu Gereği Belgeler	10
1.3.2.2. Türk Ticaret Kanunu Gereği Belgeler	11
1.4. VERGİ MUHASEBESİ	12
1.4.1. Tanımı	12
1.4.2. Kapsamı ve Yeri	12
1.5. VERGİ KANUNLARI VE MALİ TABLOLAR	13

BÖLÜM II

VERGİ İNCELEMESİ

2.1. DENETİM	14
2.2. VERGİ DENETİM TÜRLERİ	15
2.2.1. Vergi İncelemesinin Tanımı	16
2.2.2. Vergi İncelemesinin Amacı	17
2.2.3. Vergi İncelemesine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri	19
2.2.3.1. Mali Nedenler	19
2.2.3.2. Ekonomik Nedenler	20
2.2.3.3. Sosyal Nedenler	21
2.2.3.4. Hukuksal Nedenler	21
2.3. VERGİ İNCELEMESİNİN FONKSİYONLARI	22
2.3.1. Araştırma Fonksiyonu	22
2.3.2. Önleme Fonksiyonu	23
2.3.3. Düzeltici Fonksiyon	23
2.4. VERGİ İNCELEMESİNİ YAPMAYA YETKİLİ OLANLAR	24
2.5. İNCELEMESİNE TABİ OLANLAR	24
2.6. VERGİ İNCELEME AŞAMALARI	25
2.6.1. İncelemenin Planlanması	25

	Sayfa
2.6.2. İncelenecek Bildirimlerin Seçimi	25
2.6.3. İnceleme Hazırlığı	26
2.6.3.1. Genel İnceleme Hazırlığı	26
2.6.3.2. Özel İnceleme Hazırlığı	26
2.6.4. İncelemenin Yapılması	27
2.6.5. İncelemenin Sonuçlandırılması	27
2.7. VERGİ İNCELEME TÜRLERİ	28
2.7.1. İncelemenin Kapsamı Açısından Vergi İnceleme Türleri	28
2.7.1.1. Tam İncelemeler	28
2.7.1.2. Kısa İncelemeler	28
2.7.2. İncelemenin Yapıldığı Yer Bakımından Vergi İnceleme Türleri	29
2.7.2.1. İşyerinde İnceleme	29
2.7.2.2. İşyeri Dışında İnceleme	29
2.7.3. İncelemenin Sürekliliği Açısından Vergi İnceleme Türleri	29
2.7.3.1. Sürekli İnceleme	29
2.7.3.2. Devresel İnceleme	29
2.7.4. İncelemenin Kaynağı Açısından Vergi İnceleme Türleri	30
2.7.4.1. Normal İnceleme	30
2.7.4.2. İhbarlı İnceleme	30
2.7.4.3. Karşıt İncelemeler	30
2.7.5. İncelemenin Akışı Bakımından Vergi İnceleme Türleri	30
2.7.5.1. İleriye Doğru İnceleme	30
2.7.5.2. Geriye Doğru İnceleme	30
2.7.6. Defter, Belge ve Kayıt Kriterine Göre Vergi İnceleme Türleri	31
2.7.6.1. Defter, Kayıt ve Belgeler Dışındaki Yöntem ve Tekniklerle Yapılan Vergi İncelemesi	31
2.7.6.2. Defter, Kayıt ve Belgelerle Yapılan Vergi İncelemesi	31

BÖLÜM III

VERGİ DENETİMİNDE MALİ ANALİZ TEKNİKLERİNDEN YARARLANMA OLANAKLARI

	Sayfa
3.1. MALİ TABLOLAR ANALİZİ	32
3.2. MALİ ANALİZ TEKNİKLERİ	33
3.2.1. Karşılaştırmalı Analiz	33
3.2.2. Yüzde Yöntemi ile Analiz	34
3.2.3. Trend Analizi	35
3.2.4. Rasyo Analizi	35
3.2.4.1. Likidite Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar	36
3.2.4.2. Finansal Yapının Analizinde Kullanılan Oranlar	37
3.2.4.3. Çalışma Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar	38
3.2.4.4. Kârlılık Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar	39
3.3. VERGİ DENETİMİNDE MALİ ANALİZDEN BEKLENEN AMAÇ	41
3.4. VERGİ İNCELEMELERİNDE MALİ ANALİZDEN YARARLANMA ŞEKİLLERİ	42
3.4.1. İncelenecek Beyanname Seçiminde Mali Analiz	43
3.4.2. Vergi Denetiminde Üzerinde Durulacak, Derinleştirilecek Noktaların Saptanmasında Mali Analiz	44
3.4.3. Ekonomik Göstergelerin Belirlenmesinde Mali Analiz	44
3.4.4. Devamlı Gözetim Altında Tutulan Firmaların Vergi İncelemesinde Mali Analiz	45
3.5. RİSK TAŞIYAN NOKTALARIN SAPTANMASINDA ORAN ANALİZİNİN KULLANILMASI	46
3.5.1. Likidite Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar	46

	Sayfa
3.5.2. Finansal Yapının Analizinde Kullanılan Oranlar	48
3.5.3. Çalışma Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar	48
3.5.4. Kârlılık Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar	49
3.6. KARŞILAŞTIRMALI MALİ TABLOLARIN RİSK TANIMLAMASINDA KULLANILMASI	50
3.7. YÜZDE YÖNTEMİ İLE ANALİZ YÖNTEMİNİN RİSK TANIMLAMASINDA KULLANILMASI	50
3.8. VERGİ İNCELEMESİNDE KARŞILAŞILAN RİSKLER	51
3.8.1. Faaliyet Giderlerine İlişkin Riskler	51
3.8.2. Finansman Giderlerine İlişkin Riskler	53
3.8.3. Amortisman Uygulamasında Ortaya Çıkabilecek Riskler	53
3.8.4. Yenileme Fonu Uygulamasında Ortaya Çıkan Riskler	53
3.8.5. Özel Maliyet Bedeline İlişkin Riskler	54
3.8.6. Alacaklardan Kaynaklanan Riskler	54
3.8.7. Şüpheli Alacak Uygulamasına İlişkin Ortaya Çıkabilecek Riskler	55
3.8.8. Reeskont Uygulamasında Ortaya Çıkabilecek Riskler	55
3.8.9. Alışlardan Kaynaklanan Riskler	56
3.8.10. Satışlardan Kaynaklanan Riskler	56
3.8.11. Yatırım İndirimi Uygulamasına İlişkin Ortaya Çıkabilecek Riskler	56
3.8.12. Örtülü Kazanç Dağıtımı ile İlgili Riskler	57
3.8.14. Örtülü Sermaye Uygulaması ile İlgili Riskler	58

BÖLÜM IV

RASYO ANALİZİNİN BİR TİCARET İŞLETMESİNİN MALİ TABLOLARINA UYGULANMASI

	Sayfa
4.1. GENEL AÇIKLAMA	59
4.2. RASYO ANALİZİNİN VERGİ İNCELEMESİNDE KULLANILMASI	69
SONUÇ	74
EKLER	76
KAYNAKÇA	81

GİRİŞ

Devlet, üzerine düşen görevleri yerine getirebilmek için yaptığı harcamaların finansman kaynağı olarak çeşitli gelirlerden yararlanmaktadır. Bu gelir ihtiyacının çok önemli bir bölümünü vergilerle karşılamaktadır. Klasik devlet anlayışının değişime uğraması ve devletin sosyo ekonomik nitelikte önemli fonksiyonlar görür hale gelmesi, verimli ve özellikle hasılat yaratabilir şekilde uygulanabilme olanağı, kamu gelirleri içerisinde vergilerin rolünü artırmıştır.

Verginin klasik amacı ihtiyaç duyulan bütçe denkliğinin sağlanması, yani kamu giderlerinin finansmanının gerektirdiği şekilde gerçekleştirilmesi için gelir elde etmektir.

Ancak 19.yüzyılın ikinci yarısından bu yana devlet kavramının koruyucu devlet anlayışından müdahaleci devlet anlayışına kayması sonucu vergi, sadece kamu harcamalarını karşılayan bir gelir türü olmaktan çıkmış, devletin elinde iktisadi ve sosyal hayata müdahalesinin etkin bir aracı haline gelmiştir. O halde verginin amacı mali, ekonomik ve sosyaldır. Bu amaçlardan üzerinde en çok tartışılanı, vergi yüklerinin eşit dağılımı kuralını içeren sosyal amaçtır. Sosyal amacın gerçekleştirilmesi ise ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasıyla olasıdır. Ekonomik faaliyetlerin çok büyük bir kısmını kayıt altına alınan gelir ve servet vergilerinde artan oranlılık ilkesini uygulayan gelişmiş ülkeler vergilendirmenin mali ve ekonomik amaçları yanında, sosyal amacını da başarıyla gerçekleştirmişlerdir. Gelir sağlayıcı mali fonksiyonla birlikte devlet, ekonomik ve sosyal hedefleri gerçekleştirebilmek bakımından gerekli etkileri yaratabilmek için vergilerden yararlanmaktadır.

Devletin üzerine düşen görevleri yerine getirebilmesi için gerekli olan gelirlerin sağlam kaynaklara dayandırılmaması sonucu Türkiye ekonomisinde son 20 yılda çok önemli sorunlar “başta enflasyon, bütçe açıkları, devamlı büyüyen iç ve dış borç ödemeler dengesindeki açıklar” görülmektedir. Ekonomide görülen istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden birinin ise kaynak yetersizliği olduğu görüşü giderek toplumun

tüm kesimleri tarafından kabul edilmektedir. Ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması ve vergideki kaçığın azaltılarak gelirlerin artırılabilmesi için vergi denetim gücünün giderek artırılması bu sorunu yavaş yavaş ortadan kaldıracaktır. Böylelikle vergi gelirleri ve vergi verimliliği artırılmış olacaktır.

Vergi denetimi, vergi adaletinin sağlanması bakımından önemli bir etkidir. Özellikle vergi kaçırma yoluyla kendilerine haksız kazanç sağlamaya çalışan mükelleflerin bu davranışlarının önlenmesi zorunludur. Bu yüzden de vergi denetimine ağırlık verilmelidir.

“Vergi Denetiminde Mali Analiz Tekniklerinin Kullanılması” adlı çalışmanın amacı; farklı çevreler tarafından kullanılan mali analiz tekniklerinin, vergi incelemelerinde nasıl kullanıldığını ve incelemeyi yapan kişiye ne şekilde yardımcı olduğunu gösterebilmektir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; diğer bölümlere temel olacak ve destek sağlayacak tanım ve kavramlar, verginin tanımı ve vergilemeye ilişkin temel kavramlar başlığı altında toplanmış ve genel hatlarıyla vergi konusu işlenmeye çalışılarak vergi muhasebesi üzerinde kısaca durulmuştur.

İkinci bölümde, genel anlamıyla denetim ve vergi denetimi kısaca açıklanarak vergi denetim tekniklerinden biri olan vergi incelemesi üzerinde durulmuştur. Vergi incelemesinin tanımı, amacı, ihtiyaç duyulmasının nedenleri, inceleme yapmaya yetkili olanlar, incelemeye tabi olanlar belirtilerek vergi inceleme teknikleri açıklanmış ve inceleme tekniklerinden olan mali analiz tekniklerine geçiş yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, mali tablolar analizi ve analiz tekniklerinden bahsedilerek, vergi denetiminde mali analizden hangi alanlarda yararlandığı, analiz tekniklerini kullanarak hangi sonuçlara ulaşıldığı belirtilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm ise, üçüncü bölümün bir uygulaması şeklindedir. Bir işletmenin bilanço ve gelir tablosuna mali analiz tekniklerinden oran analizi uygulanarak risk taşıyan noktalar tespit edilmiş ve bunların vergi incelemesine ne şekilde etki ettiği belirlenmiştir.

Sonuçta ise yapılan çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

BÖLÜM I *

VERGİ VE MUHASEBE İLİŞKİSİ

1.1. VERGİNİN TANIMI VE VERGİLEMEYE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1. Tanımı

Devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesinin en etkin aracı olan verginin günümüze kadar birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımların hemen hemen hepsi aynı şeyi dar veya geniş kapsamlı olarak ifade etmektedir. “Vergi, devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerinin geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak ya da kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve yasal esaslara uymak kaydıyla hukuki cebir altında, özel bir karşılık vaadi olmaksızın geri vermemek üzere egemenlik gücünü kullanarak gerçek kişilerle gerçek olmayan kişilerden aldıkları para tutarlarıdır.”¹

1.1.2. Vergilemeye İlişkin Temel Kavramlar

Vergi bir alacak borç ilişkisi olduğuna göre bu ilişkinin tarafları da; vergi alacaklısı olan devlet, vergi borçlusu olan mükellef ve sorumludur.

Vergi Mükellefi: Vergi Usul Kanunu’na göre vergi mükellefi “Vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettübeden gerçek veya tüzel kişidir.” (VUK. Md.8/1)

¹ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi** (Sekizinci basım. İstanbul: Beta Basım Yayım, Dağıtım A.Ş., 1992), s.222.

Tanımda mükellef gerçek veya tüzel kişidir diye belirtilmiştir. Oysa günümüzde tüzel kişiliği olmayan bazı teşebbüs ve işletmeler de vergi mükellefi olabilmektedirler. Bu yüzden tanımı “mükellef, hukuken kendisine vergi borcu düşen fert ve kurumlardır.” şeklinde düzeltebiliriz.

Vergi Sorumlusu: Vergi Usul Kanunu, vergi sorumlusunu verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir (VUK. Md.8/2) şeklinde tanımlamaktadır. Gerçekten yaptıkları ve yapacakları ödemelerden vergi kesmeye mecbur olanlar, verginin tam olarak kesilip ödenmesinden ve bununla ilgili diğer ödevleri yerine getirmekten sorumludurlar. (VUK. Md.11)

1.1.2.1. Verginin Konusu

Verginin konusu verginin ne üzerinden alınacağını göstermektedir. Verginin konusu bir mal, bir hizmet, bir gelir, bir sermaye, bir muamele, bir olay vb. olabilir. Nelerin vergi konusunu oluşturacağını önceden kesin olarak saptamak ve sınırlamak imkanı yoktur. Çünkü, kanunun vergi mükellefiyetinin doğmasını hangi iktisadi unsura bağlayacağını önceden bilmek mümkün değildir. Kanun koyucu gerekli görürse o ana kadar vergi ile hiç ilişkilendirilmemiş bir iktisadi unsur üzerinden vergi alınmasını öngörebilir. Bu durumda, o iktisadi unsur verginin konusu olur. Örneğin verginin konusu, Bina Vergisinde Türkiye sınırları içinde bulunan binalar, Kurumlar Vergisinde safi kurum kazancı, Gelir Vergisinde gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri kazanç ve iratların safi tutarlarıdır.

1.1.2.2. Vergiyi Doğuran Olay

Vergiyi doğuran olay, vergi kanunlarının verginin doğumunu bağladığı olayın ortaya çıkması veya hukuki bir durumun gerçekleşmesi olarak tanımlanır. (VUK. Md.19)

Yükümlü yönünden vergi borcu, devlet yönünden de vergi alacağının doğabilmesi için, verginin konusu ile yükümlüsü arasında bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Mükellefiyet doğurucu olay olarak da nitelendirilen bu ilişki; bir vergi konusunun mülkiyeti, iktisabı, kullanımı, satışı, alışı, değişimi şeklinde olabileceği gibi, veraset, hibe gibi hukuki bir olay sonucu da gerçekleşebilir.² Örneğin Gelir

² Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi** (Dördüncü basım. Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 1993), s.5.

Vergisinin doğması için gelirin elde edilmesi, Katma Değer Vergisinin doğması için bir malın teslimi, bir hizmetin görülmesi ya da bir ithal işleminin yapılması gerekmektedir.³

1.1.2.3. Verginin Matrahı

Verginin konusu ile verginin neyin üzerinden alınacağı saptanıyordu, verginin matrahı ise verginin neyin üzerinden hesaplanacağını göstermektedir.⁴

Verginin üzerinden hesaplanacağı değer veya miktarın belirlenmesi için çeşitli usullerden yararlanılmaktadır. Bu usullerden biri olan beyan usulü, vergiye tabi unsurların değer ya da miktarlarının mükelleflerce, vergi dairelerine bildirilmesini öngörmektedir.⁵ Mükellef yasalarda belirtilen dönemlerde vergi dairesine bildirimde bulunmakta ve belirttiği matrah üzerinden vergi hesaplaması yapılmaktadır. “Kuşkusuz, böyle bir uygulama, bir taraftan mükelleflerin dürüstlüğüne, vergi bilincine ve eğitim düzeyine, diğer taraftan mali yönetimin etkinliğine bağlıdır.”⁶ Her zaman tüm mükelleflerin vergi dairelerine isteyerek veya istemeyerek doğru bildirimlerde bulduklarını söyleyemeyiz. Bunun için yükümlülüğünü yerine getiremeyen mükelleflere etkin ve geliştirilmiş vergi denetim ve kontroller yardımıyla, uygun yaptırımların uygulanmasıyla vergi dairelerine doğru bildirimlerde bulunması sağlanabilir.

1.1.2.4. Verginin Tarifesi

Vergi oranlarının veya vergi miktarının yer aldığı çizelgelere vergi tarifesi denir.

Vergi tarifesinin en önemli unsuru vergi oranıdır. Bir verginin birden fazla oranı bulunabilir. Örneğin, Bina Vergisinde yükümlünün bizzat ikametgâh olarak kullandığı mesken ile kiraya verdikleri için uygulanan oranlar değişik olabilir.

³ Orhan Sevengül, **Vergi Muhasebesi** (Ankara: 1991), s.5.

⁴ Aykut Herekman, **Kamu Maliyesi (Genel Vergi Kuramı)** (İkinci basım. Cilt no.2, Ankara: Sevinç Matbaası, 1989), s.19.

⁵ Akdoğan, **a.g.e.**, s.123.

⁶ **Aynı.**

Ayrıca oranın uygulanmasından önce bazı indirimler yapılabileceği gibi oranın uygulanmasından sonra da verginin bir kısmı indirilebilir, ya da vergiye bir ilavede bulunabilir. İşte matrahtan indirim, oran, vergiden indirim ya da vergiye ilave gibi unsurların bütünü vergi tarifesini veya verginin hesaplanma şeklini oluşturur.⁷

Vergi borcunun alacalı olan idare tarafından tahsil edilebilmesi için kanunda öngörülen esaslara uyularak bazı işlemlerin yapılması gerekmektedir. Bunlar sırasıyla; tarh, tebliğ, tahakkuk, tahsildir.

Tarh, vergicilikte tarh, vergi alacağının bir kişi veya kuruma karşı doğması, diğer bir deyişle o kişi veya kurumun belirli bir para tutarının borçlusu durumuna gelmesi için yönetimce verginin, yasada gösterilen biçimde hesaplanması işlemidir.⁸ Tabi ki bu hesaplamanın doğru olabilmesi için mükellefin hesaplamayı yapan vergi dairesine bildireceği matrahın doğru olması gerekmektedir. Bu da mükellefin iyi niyetine ve yönetimin vergi anlayışına bağlıdır.

Tebliğ, yönetimce vergi hesaplandıktan yani tarh edildikten sonra ortaya çıkan vergi borcunun mükellefe bildirilmesidir. Böylelikle yükümlü vergi borcu miktarından ve bu borcun ortaya çıkması için yapılan hesaplamadan haberdar edilmiş olur.

Tahakkuk, tarh ve tebliğ edilen bir verginin ödenmesi gereken bir safhaya gelmesidir. (VUK. Md.22)

Tahsil, verginin yükümlü tarafından, kanuna uygun olarak ödenmesi işlemine tahsil denilmektedir.

1.2. DEĞERLEME

Vergi Usul Kanunu değerlemeyi, vergi matrahının hesaplanması ile ilgili kıymetlerin takdir ve tespiti (VUK. Md.258) şeklinde tanımlamaktadır. Vergilemenin en gerekli ölçütlerinden biri değerlemedir. Çünkü vergi matrahlarının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymelerin miktar ve tutar olarak belirlenmesi, değerlemenin temel işlevidir.

Daha önce de belirtildiği gibi verginin klasik amacının yanısıra, verginin asıl amacı mali, ekonomik ve sosyaldır. “Artık işletmeler açısından vergi, bir gider unsuru

⁷ Nadaroğlu, **a.g.e.**, s.245.

⁸ Herekman, **a.g.e.**, s.20.

olma yerine devletin ortaklık payı halini almıştır. Devlet, vergi yükümlüsü işletmelerin uyuyan ortağı durumuna gelmiştir. Doğaldır ki bu durum yasalardan kaynaklanır. Devletin, işletmelerdeki vergi payını tam ve doğru bir şekilde alabilmesi için kesin kurallar gereklidir.”⁹ İşte bu açıdan bakıldığında değerlemenin önemi daha belirgin bir biçimde ortaya çıkar.

Vergi Usul Kanunu, doğrudan doğruya vergi matrahlarıyla ilgili olması nedeniyle; hangi iktisadi kıymetlerin, hangi koşullarda ve hangi değerlendirme ölçüsü ile değerlendirileceğini açık olarak belirler.¹⁰

1.3. VERGİ USUL KANUNU KAPSAMINDA DEFTER TUTMA VE BELGELER

1.3.1. Defter Tutma

Muhasebe işlemindeki mali hareketlere ilişkin bilgileri derleyip işleyerek bunları işletme ile ilgili kişilerin yararına sunma şeklindeki görevini;

- Kaydetme
- Sınıflandırma
- Özetleme
- Analiz ve Yorumlama
- Raporlama

aşamalarında gerçekleştirmektedir. Kaydetmek, sınıflandırmak ve özetlemeyi kapsayan işlemler için “defter tutma” deyimini kullanılmaktadır. Dönem sonuçlarının belirlenmesi, yorumlama ve raporların başarısı; muhasebe işlemlerinin doğru, objektif, tarafsız ve adil bir biçimde gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bu durum işletme ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bulunan kişi ve kuruluşlar için önem taşımaktadır. Söz konusu kişi ve kuruluşların bazıları şunlardır:

- İşletme sahip veya sahipleri
- Yöneticiler
- İşletmede çalışanlar

⁹ Nevzat Saygılıoğlu ve Hüsamettin Biçer, *İşletmelerde Vergi ve Muhasebe* (İstanbul: Vergi Yayınları, 1982), s.77.

¹⁰ Sevilengül, a.g.e., s.57.

- Kredi verenler
- Kamu
- Devlet

“Devlet hariç, bu kişi ve kuruluşların çıkarlarının korunması için, defter tutmaya ilişkin düzenlemeler Türk Ticaret Kanunu’nun 65-85 maddelerinde belirlenmiştir. “Türk Ticaret Kanunu’nun bu maddelerinde; kimlerin defter tutacağı, defterleri tutmamanın ya da gereği gibi tutmamanın sorumlulukları, defterlerin saklanma süreleri, tasdik ettirilmesi ve beyan edilmesi, tutulacak defterlerin niteliği, içeriği, kayıt disiplini, envanter çıkarılması, bilanço ve bilanço prensipleri, defterlerin; ibrazı, delil olma nitelik ve koşulları belirlenmiştir.”¹¹

Devletin çıkarlarının korunması ise daha özel bir kanunla; Vergi Usul Kanunu ile disiplin altına alınmıştır.

Vergi Usul Kanunu ile mükelleflere yüklenmiş olan görevlerden birisi de *defter tutma*’dır. Beyan esasına dayanan vergilerde defter tutmanın yeri ve önemi büyüktür. Çünkü bu yolla her türlü işlemler bir düzen içinde sıralanmış, kayıt ve hesap edilmiş, ayrıca ilerde bunlardan bir sonuç elde edilebilecek bir hale getirilmiş olacaktır. Bu durum ise; hem mükellefin doğru beyan yapmasını, hem de vergi idaresine beyanların doğruluğunu araştırma imkanını sağlamış olacaktır.¹²

Türk Ticaret Kanunu defter tutmanın amacını, işletmenin ekonomik ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her dönem ulaşılan sonuçları saptamak olarak belirlemiştir. (TTK. Md.66)

Vergi Usul Kanunu, defterlerin vergi açısından öngörülen bazı amaçlara yönelik olarak tutulmasını emretmektedir. Vergi Usul Kanunu’nun 171. maddesinde defter tutmanın amacının ne olduğu açıklanmıştır. Bu amaçlar şöyle sıralanabilir. (VUK. Md.171)

1- Tutulacak defterler; mükellef veya vergi sorumlusunun vergi ile ilgili servet, sermaye ve hesap durumunu tespit edebilme imkânını sağlamalıdır.

2- Tutulacak defterler; belli bir dönemde yapılmış olan mal alım ve satımını, borç alıp verme, ödeme gibi çeşitli ticari işlemlere ait hareketleri takip etmek, bu hareketler sonucunda işletmede hasıl olan neticeyi tespit edebilme imkanı sağlamalıdır.

¹¹ Sevilengül, a.g.e., s.24.

¹² Nurettin Eroğlu, **Açıklamalı ve İçtihatlı Vergi Usul Kanunu** (İkinci basım. Ankara: Adalet Matbaacılık San.ve Tic.Ltd.Şti., 1995), s.243.

3- Defterler vergi ile ilgili muameleleri belli edecek şekilde tutulmalıdır.

4- Tutulacak defterler, mükellef ve sorumlunun vergi karşısındaki durumunu hesap üzerinden kontrol etmek ve incelemek amacını sağlamalıdır.

5- Mükellefin kayıt ve hesaplarının yardımı ile üçüncü şahısların durumlarını kontrol etmek ve incelemek mümkün olmalıdır.

Bazı mükelleflerin defter tutmamaları yine vergi kanunları ile getirilen hükümlerle sağlanmıştır. Bu mükelleflerin kazançları ise götürü usule göre tespit edilir ve vergilendirilir.

Defter tutmak zorunda olan mükelleflerin tuttukları defterler de vergi incelemesi yapmaya olanak verecek şekilde tutulmalıdır. Ayrıca Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen; muhasebe standartları, tek düzen hesap planı ve mali tabloların düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslara uyulması gerekmektedir.

1.3.1.1. Bilanço Esasında Tutulacak Defterler

Tüccarlar defter tutma bakımından iki sınıfa ayrılırlar. Bunlar birinci sınıf tüccarlar ve ikinci sınıf tüccarlardır.

Birinci sınıf tüccarlar, hesap dönemindeki iş hacmi belli bir seviyenin üzerinde olan veya statüleri gereği birinci sınıf tüccar sayılan ya da kendi isteği ile birinci sınıfa geçenlerdir.¹³ Birinci sınıf tüccarlar bilanço esasına göre defter tutar ve kazançlarını da bu esasa göre tespit ederler.

İkinci sınıf tüccarlar ise daha basit bir kayıt sistemi olan işletme hesabı esasına göre defter tutarlar ve kazançlarını bu esasa göre tespit ederler.

Bu çalışmada daha çok birinci sınıf tüccarlar üzerinde durulacağından ikinci sınıf tüccarlardan bahsedilmeyecektir.

1.3.1.1.1. Tutulması Zorunlu Olan Defterler

Bilanço esasına tabi olan birinci sınıf tüccarların tutacakları defterler şunlardır. (VUK. Md.182)

- Yevmiye defteri
- Defteri kebir (Büyük defter)

¹³ Eroğlu, a.g.e., s.268.

- Envanter defteri
- Günlük kasa defteri
- Kambiyo senetleri defteri

Bu defterler bilanço esasına tabi olan birinci sınıf tüccarların faaliyet alanları ne olursa olsun tutmaları gerekli olan defterlerdir.

1.3.1.1.2. Yükümlünün Mesleğinin ya da İşinin Gerektirdiği Defterler

Yükümlü yukarıda sayılan defterlere ek olarak işinin ve mesleğinin gerektirdiği bazı defterleri de tutması gerekmektedir.

Sanayi işletmelerinde; imalat defteri ve bitim işleri defteri, diğer işletmelerde; banka ve sigorta muameleleri vergisi defteri, ambar defteri, hasılat defteri şeklindedir.

1.3.2. Belgeler

Defterlere yapılacak kayıtların belgelere dayanılarak yapılması gerekmektedir. Aksi halde kaydın ve dolayısıyla defterlerin hangi ilişki veya işlemi belirlediğini anlamak olanaksızdır. Vergi Usul Kanunu, vergi hukuku yönünden delil niteliği taşıyan belgeleri özellikleriyle birlikte belirlemiştir. “Belge mükellef yönünden kayıt ve beyanın doğru olduğunu gösteren bir ispat vasıtasıdır, vergi idaresi yönünden ise, vergi denetiminin bir aracı ve esasını teşkil eder.”¹⁴

Vergi Usul Kanunu’nun 227.maddesine göre üçüncü kişilerle olan ilişki ve muamelelere ait kayıtların belgelendirilmesi zorunludur. Ayrıca yine bu maddeye göre üçüncü kişilerle ilgili olmayan fakat vergiyi doğuran olayla ilgili bulunan işlemlerin kayıtlarının da belgelendirilmesi gerekmektedir.

1.3.2.1. Vergi Usul Kanunu Gereği Belgeler

Belgelerin bir kısmı kayıtların tevsiki-ispat edici kağıtlar başlığı altında Vergi Usul Kanunu’nda yer almıştır. Bir kısmı da Türk Ticaret Kanunu’nda kıymetli evrak başlığı altında toplanmıştır.¹⁵

¹⁴ Aynı, s.310.

¹⁵ Aynı,s. 318

Fatura; sadece tüccar olan kişiler tarafından düzenlenen, müşterinin borçlandığı meblağı gösteren ticari bir belgedir.

Perakende satış vesikaları; birinci ve ikinci sınıf tüccarlar ile defter tutmak zorunda olan çiftçilerin fatura vermek zorunda olmadıkları satışları ve yaptıkları işler durumunda perakende satış vesikalarından birini vermek zorundadırlar. Bunlar:

- Perakende satış fiři
- Makineli kasaların kayıt ruloları
- Giriş ve yolcu tařıma biletleridir.

Gider pusulası, Vergi Usul Kanunu'nun 234.maddesine göre; birinci ve ikinci sınıf tüccarlarla, defter tutmak zorunda olan serbest meslek erbabı ve çiftçiler tarafından düzenlenir.

Müstahsil makbuzu, birinci ve ikinci sınıf tüccarlar ile defter tutmak zorunda olan çiftçiler götürü usule tabi veya vergiden muaf çiftçilerden satın aldıkları malların bedelini ödedikleri sırada iki nüsha makbuz düzenlemek ve bunlardan birisini imzalayarak satıcı çiftçiye vermek ve diğerini satıcı çiftçiye imzalatarak almak zorundadırlar (VUK. Md.235).

Bu sayılan belgelerin dışında ücret bordrosu, taşıma irsaliyesi, yolcu listeleri, günlük müşteri listelerinde bulunmaktadır.

1.3.2.2. Türk Ticaret Kanunu Gereği Belgeler

Türk Ticaret Kanunu gereği belgeler aşağıda sıralanmıştır:

- Bono
- ek
- Poliçe
- Hisse senedi
- Tahvil
- Makbuz senedi ve varand

1.4. VERGİ MUHASEBESİ

1.4.1. Tanımı

Vergi muhasebesi gerçek ve tüzel kişilerle devlet kurum ve kuruluşları arasındaki vergisel ilişkileri temel muhasebe kurallarına dayanarak kayıtlarda izlemekle yükümlü bir muhasebe dalıdır.¹⁶ Vergi muhasebesi, muhasebe uygulamasının vergi yasaları ile uyumlaştırılması amacına yöneliktir.

Muhasebe, işletme yönetimi için gerekli bilgilerin üretildiği ve bu bilgilerin yorumlandığı bir süreçtir. Muhasebenin tam bir vergi anlayışı altında uygulanması, onu asıl görevinden uzaklaştırır. İşlemler muhasebe ilkelerine göre kaydedilmeli, ancak ulaşılan sonucun vergi kanunları ile farklılıkları belirlenmeli ve mali kâra ulaştırılmalıdır.¹⁷

Bunun için de muhasebe ilkeleri kadar, vergi kanunlarının muhasebe ile ilgili bölümlerini ve bunların muhasebe uygulamasına yansımaları iyi bilmek gerekmektedir.

1.4.2. Kapsamı ve Yeri

İşletmelerde günlük işlemler ve dönem sonu çalışmaları kayda alınırken, bunlarla birlikte vergisel işlem ve olaylarda kayda alınır.

İşletmeler ticaret işletmesi veya mal ve hizmet üretim işletmeleri olabilirler. Ticaret işletmelerinde genel muhasebe, üretim işletmelerinde maliyet muhasebesi, banka muhasebesi, sigorta muhasebesi vb. muhasebeler olabilir.

Tüm işletmelerde vergisel olaylar olduğuna göre vergi ile ilgili kayıtlar da çeşitli muhasebelerde dağınık bir şekilde tutulmaktadır. Vergi muhasebesini diğer muhasebe dallarında olduğu gibi ayrı bir muhasebe dalı olarak kabul etmek bir çok yararlar sağlayacaktır.

Her şeyden önce vergiyi doğuran olayları kısaca açıklamak ve sonra bunları genel muhasebe tekniği ve prensipleri içerisinde sistematik ve kapsamlı bir şekilde kayda almak, konuyu çeşitli muhasebeler içerisinde dağınık ve bağlantısız olarak ele almaktan çok daha yerinde ve yararlı olacaktır.¹⁸

¹⁶ Mehmet Ali Canoğlu, **Vergi Muhasebesi** (İkinci basım. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim ve Yardım Vakfı, 1985), s.4.

¹⁷ Sevilengül, **a.g.e.**, s.23.

¹⁸ Canoğlu, **a.g.e.**, s.5.

Vergi muhasebesinin ayrı bir muhasebe dalı olarak işlenmesi halinde; bu muhasebenin çeşitli yönleriyle zaman içinde daha iyi işlenmesine, belirli kurallara bağlanmasına, tüm vergisel olayların belli bir hesap planına dayanarak kayda alınmasına neden olacaktır. Böylece vergi muhasebesi ayrı bir disiplin olarak vergi mükelleflerine, ortaklara, kurum ve kuruluşlara, devlete istenen bilgileri daha düzenli ve daha çabuk sağlayarak, işletme içindeki ve işletme dışındaki denetim elemanlarına görevlerini yerine getirmede büyük yardımlar sağlayacaktır.

1.5. VERGİ KANUNLARI VE MALİ TABLOLAR

İşletmenin mali tablolarıyla ilgilenen taraflardan biri de devlettir. Daha önce de belirtildiği gibi devlet, işletmenin uyuyan ortağı durumundadır. Devlet vergi alacağının hesabında öncelikle mali tablolardan ve muhasebeye ilişkin bilgi ve belgelerden yararlanacaktır.

Vergi kanunlarında yer alan hükümler tek düzen muhasebe sisteminde yer alan hükümlerle paralellik göstermemektedir. Tek düzen muhasebe sisteminde ise muhasebede geçerli kaidelerin tek düzen muhasebe sisteminde belirtilen esaslar olduğu ve vergi kanunları gereğince yapılması gereken işlemlerin mükelleflerin sorumluluğunda olduğu ilkesi kabul edilmiştir.¹⁹

¹⁹ Mevlüt Özer, **Vergi Kanunları ve Tek Düzen Muhasebe Sistemi Kapsamında Mali Tablolar** (Birinci basım. Ankara: Ocak 1995), s.21.

BÖLÜM II

VERGİ İNCELEMESİ

2.1. DENETİM

Denetim, genel anlamda uygulamanın veya eylem ve işlemlerin önceden belirlenen kurallara uygunluğunu sağlamaya yönelik araştırma, objektif delil toplama ve değerlendirme süreci olarak tanımlanabilir.²⁰ Bu tanım çok genel bir tanım olup her türlü denetimi kapsamaktadır. Denetimden söz edebilmek için iki temel kavramın var olması gerekmektedir. Bunlardan birincisi denetimin konusu , ikincisi ise önceden belirlenmiş kurallar dizisidir.

“Denetimin konusuna giren bilgiler mali tablolar, kayıtlar ve miktarlar şeklinde olabileceği gibi, kriterler ise genel kabul görmüş muhasebe prensipleri, şirket ana sözleşmesi, kanun ve yönetmelikler ve yönetim karar ve politikaları ile usulleri olabilir.”²¹ Denetim süreci bu iki temel kavramın varlığından sonra başlayacaktır.

Ekonomik kararların doğru olabilmesi finansal bilgilerin ilgili ve güvenilir olmasına bağlıdır.²² “ Açıklanan bilgilerin yeterince güvenilir olmaması karar alıcıları bu konuda bazı önlemler almaya zorlamaktadır. Karar alıcı açıklanan bilgilerin, vereceği kararlar da yeterli derecede güvenilir olduğunu araştırmalıdır.”²³

Denetimde ele alınması gereken bir diğer kavram ise önemlilik kavramıdır. Önemlilik hem bir muhasebe hem de bir denetim kavramıdır. Bir muhasebe kavramı olarak önemlilik; bilinen ve benzer muhasebe hesaplarından kaynaklanan hatalarla

²⁰ Mevlüt Özer, **Tekdüzen Muhasebe Sistemi Sermaye Piyasası Mevzuatı, Vergi Mevzuatı ve 3568 Sayılı Kanun Kapsamında Denetim 1** (1.basım. Ankara: Özkan Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Ocak 1997), s.8.

²¹ Ferruh Çömlekçi, **Muhasebe Denetimi** (Eskişehir: 1992), s.4.

²² **Aynı**, s.1.

²³ Ersin Güredin, **Denetim** (Dördüncü basım. İstanbul: Avcıol Matbaası, 1990), s.4.

ilgilidir. Denetim kavramı olarak önemlilik; hem bilinen hatalarla hem de muhtemel hatalarla ilgilidir.

Denetimde önemlilik, denetçinin denetim sırasında yapacağı işin hacmini ve toplayacağı kanıtların sayısını etkiler. Bu yüzden de önemliliğin denetçi tarafından belirlenmesi gerekmektedir.

2.2. VERGİ DENETİM TÜRLERİ

Vergi denetimleri çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Bu çalışmada sadece aşağıdaki denetim türleri üzerinde durulacaktır.²⁴

Vergi Tetkiki, beyanname revizyonu ve yoklama işlemleri şeklinde idarenin memurlar eliyle veya denetim elemanları aracılığıyla yükümlülerin kurallara uygun hareket edip etmediklerini devamlı tetkik etmesidir.²⁵

Vergi Kontrolü, vergi yükümlülerinin işlemlerinin meydana gelişi sırasında doğru, tam, düzenli olarak kayıtlara alınıp alınmadığının denetlenmesidir.

Teftiş, İdarenin iç denetimidir.

Vergi incelemesi, “ yapılmış olan işlemlerin sonradan değerlendirilmesi suretiyle gerçekleştirildiğinden, bu işleme revizyon adı da verilmektedir. Vergi incelemesi, işlem üzerinden belli bir süre geçtikten sonra, önceden yapılmış işlemler hakkında yapılır.”²⁶

Vergi İncelemesi yükümlülerin ödeyecekleri vergilerin doğruluk derecesini araştırma faaliyetidir. Vergi incelemesi beyanların ve ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu sağlamak amacıyla yükümlülerin defter kayıt ve belgeleri, envanteri üzerinden yapılan derinlemesine bir araştırmadır.²⁷

Geniş anlamda ele alındığında vergi denetimi ile vergi incelemesi aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat vergi denetimi, vergi güvenliğini sağlamaya yönelik çeşitli

²⁴ Ali İyibil, Nadir Arıca, **İşletmelerde Vergi Denetimi Defter ve Belgeler** (Ankara: Fon Matbaası, 1985), s.2.

²⁵ Nezih Şeker, **Hukuksal Yapısıyla Vergi İncelemesi** (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1994), s.18.

²⁶ Maliye Bakanlığı, **Revizyon ve İşletmelerde Vergi İncelemesi** (Ankara: Güneş Matbaası, T.C.Maliye Bak. Gel.Gen.Müd. Hizmete Özel Yayını, 1973), s.43.

²⁷ Şeker, **a.g.e.**, s.34.

tedbirlerin tümünü kapsayan bir kavram olarak kullanılmakta, vergi incelemesi ise vergi denetiminin bir parçası olmaktadır. Mali analiz teknikleri de vergi denetim türlerinden vergi incelemesinde kullanılan bir teknik olduğundan bundan sonraki konularda vergi incelemesi üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Vergi İncelemesinin Tanımı

Günümüz vergileri beyan usulüne dayanmaktadır. Vergilenecek unsurların en iyi mükellef tarafından bilineceği düşüncesine dayanan bu usulde mükellef, vergi matrahını bildirmekte ve vergileme sürecine fiilen katılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi alınan vergilerin gerçeğe uygun olması, mükellefin bildirimini içtenliğine ve doğruluğuna bağlı olmaktadır. Devlet mükellefin doğru bildirimde bulunup bulunmadığını anlamak için, mükelleflerin hesap ve işlemlerini inceleme yetkisini elinde tutmaktadır. Devlet bu yetkisini kullanarak ve uzman denetim elemanları aracılığıyla mükelleflerin bildirimini, ilgili hesap ve işlemlerini zaman zaman incelemektedir.

Vergi incelemesinin birçok tanımı yapılmıştır. Bazı tanımlarda vergi incelemesi, revizyon veya vergi revizyonu diye adlandırılmaktadır. Vergi incelemesi, işlem üzerinden belirli bir süre geçtikten sonra, önceden yapılmış işlemler hakkında yapılır. İşletmelerde vergi incelemesi, vergi hukuku hükümlerine göre yapılan zorunlu nitelikte bir revizyondur.²⁸

Bazı tanımlarda ise vergi incelemesi, mükelleflerin ödeyecekleri vergilerin doğruluk derecesini araştırma faaliyeti olarak tanımlanır. Vergi incelemesi, beyanların ve ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu sağlamak amacıyla mükelleflerin defter, kayıt ve belgeleri, envanteri üzerinden yapılan derinlemesine bir araştırmadır.²⁹ Geniş anlamda vergi incelemesi ile vergi denetimi aynı anlamda kullanılmakla birlikte, araştırma ve revizyon olarak iki yönü bulunur. Revizyon; defter, kayıt ve belgeler üzerinden yapıldığı halde, araştırma defter ve belgelere bağlı değildir.³⁰

²⁸ Servet Şamlıoğlu, **Tatbikatta Vergi İncelemesi ve İnceleme ile İlgili Esaslar Hakkında Ders Notları** (Ankara: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Eğitim Merkezi, 1977), s.1-3.

²⁹ Şeker, **a.g.e.**, s.34.

³⁰ Yılmaz Özbacı, **Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları** (Ankara: 1988), s.387.

Bazı tanımlarda vergi incelemesi, yönetimin ve yükümlülerin yasalarla saptanan ilkeler çerçevesinde hareket edip etmediklerinin belirlenmesidir³¹ şeklinde belirtilmiştir. Mükellef tarafından bildirimlerin doğru yapılması gerektiği halde bunun aksinin yapıldığı da görülmektedir. Bunu sadece mükellefin kötü niyetinden ortaya çıkan bir durum olarak görmemek gerekir. Kanun hükümlerinin yanlış anlaşılması, yeterli ölçüde bilinmemesi veya maddi hatalar yapılması olasılıkları da etkili olabilmektedir.³² Bilerek veya bilmeyerek yapılan yanlış bildirimler idare ve mükellef zararına sonuçlar doğurabilmektedir. Bu yüzden de idare veya mükellefin karşılaşabileceği kayıpları önlemek, varsa gidermek amacıyla devlet, kuruluşları aracılığı ile vergi incelemesini yapmaktadır. Vergi incelemesinin tanımı günümüze uygun olarak şu şekilde yapılabilir:

Vergi incelemesi; yönetimin ve mükellefin yasalarla belirtilen kurallara uygun davranıp davranmadıklarının belirlenmesi ve mükellefin ödediği verginin defter, hesap, kayıt ve belgeler ile gerekli görüldüğü takdirde yapılacak muhasebe dışı envanterden elde edilecek bulgulara uygunluğunun araştırılarak doğruluğunun saptanması veya sağlanması şeklinde tanımlanabilir.

2.2.2. Vergi İncelemesinin Amacı

Vergi incelemesinin amacı her yükümlünün tek tek hesaplarını incelemeye denetim gücü yeterli olmadığına göre, caydırıcılık etkisini meydana getirebilmek, bu suretle doğru beyan verilmesini gerçekleştirebilmektir.³³

Böylelikle vergi incelemesinin etkinliğine bağlı olarak kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmış olacaktır.

Kayıt dışı ekonomi; ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da noksan (mal ve hizmet akışının) gerçeği yansıtmayan belgelerle oluşturulan ekonomik olayın devletten ve işletme ile ilişkisi olan diğer kişilerden (hissedarlardan, alacaklılardan, kara iştirak eden çalışanlardan vb.) tamamen ya da kısmen gizlenerek kayıtlı ekonominin kayıt dışına

³¹ İsmail Can, *Türkiye’de Vergi Denetimi Uygulaması ve Eleştirisi*, (Eylül-Ekim 1981), s.53.

³² Ziyaettin Bildirici, *Vergi Denetimi Ders Notları*, s.3.

³³ Şeker, *a.g.e.*, s.9.

taşınmasıdır.³⁴ Vergisel anlamda ise; vergi kaçırma ve vergiden kaçınma güdüsü ile vergi idaresinin bilgi alanı dışına bırakılmış faaliyetler bütünüdür.³⁵ Yani devletin alma hakkı olan vergisini alamaması, mükelleflerin ve mükellef olması gerekenlerin tahakkuk edebilecek vergisini ödememesi anlamına gelir.

Muhasebe kurallarından birisi *belgesiz kayıt olmaz* kuralıdır. Kayıt dışı ekonomide, alış – satış belgeye bağlanmadığı için ticari defter kayıtlarına da intikal etmez. Kayıt dışı ekonomik faaliyet, alan razı satan razı şeklinde gerçekleşir, alış – satışta hasıl olan kazanç faturasız işlem olduğu için resmi kayıtlarda görünmez. Devlete işlem ya da kar üzerinden ödenmesi gereken vergiler, fonlar, harçlar da böylelikle ödenmez. Devlet bir anlamda işletmelerin ortağı olduğu halde, alıcı ile satıcı faturasız işlem yoluyla, devletin vergi alacağını paylaşırlar ve devlete karşı başkaldırı içine girerler. Devlet, vergi alamayınca görevlerini borç alarak yerine getirmeye başlar ve verginin yerini borçlanma alır. Kayıtlı ekonominin küçülmesi vergisizlik demektir.³⁶

Bütün bu olumsuzluklarla mücadele görevi bakanlık olarak Maliye Bakanlığı'na düşmektedir. Maliye Bakanlığı bünyesinde görev yapan denetim elemanları, vergi incelemesine ağırlık vererek vergi dışı kalmış mükelleflerin ödenmesi gereken vergilerinin doğruluğunu araştırarak kayıt dışı ekonominin önüne geçme uğraşı vermektedir. Fakat günümüzde vergi inceleme tekniklerinin yetersizliği ve denetim elemanlarının sayıca azlığı nedeniyle Maliye Bakanlığı zor durumlarda kalmaktadır.

Maliye Bakanlığı 1992'de 6 milyona yakın mükellefi denetlerken, bu sayı 1996'da yüzde 35 azalarak 3.8 milyona inmiştir. Bunun nedeni ise vergi denetim kadrolarının doldurulamayışıdır. Devletin birçok biriminde tek kişinin yeterli olduğu yerde 3 – 4 kişi çalışırken, vergi denetim kadroları doldurulamamaktadır. Halen 216 olan maliye müfettişi kadrosunun 110'u, 650 olan hesap uzmanı kadrosunun 361'ı boş bulunmaktadır.³⁷

Ülkemizde gerek yürürlükteki yasalardaki yetersizlik gerekse vergi idarelerindeki yapısal bozukluklar nedeniyle, devletimizi kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasında etkili bir çalışma içinde görmek oldukça güçtür. Bütün bu olumsuzluklara karşılık, Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü; merkezi ve yerel vergi denetim

³⁴ Yılmaz Düzgün, "Kayıtlı Ekonominin Önlenmesinde Maliye Denetiminin ve Meslek Mensuplarının Etkinliği" **Ankara: SMMMO Bülteni**, Sayı. 62-63,(Nisan-Mayıs 1996), s.14.

³⁵ Osman Altuğ, "Kayıt Dışı Ekonominin Kayıt Altına Alınması" **Ankara: SMMMO Bülteni**, Sayı. 61 (Mart 1996), s.20.

³⁶ Altuğ, **a.g.e.**, s.20.

³⁷ **Maliyenin Denetim Ayıbı**, Hürriyet Gazetesi, (24 Eylül 1997), s.17.

elemanlarınca 3568 sayılı yasa ile oluşturulan muhasebeci, mali müşavirlerin çalışmalarında da yararlanarak mükellef olması gerekenleri belirleme ve ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunun araştırılması savaşı vermektedir.³⁸

2.2.3. Vergi İncelemesine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri

Vergi incelemesine ihtiyaç duyulmasının nedenleri, vergi incelemesinin amacı ile aynı doğrultuda bir görünüme sahip olmakla birlikte, daha belirgin bir şekilde ortaya koyulması bakımından konuya ayrıca yer vermekte yarar vardır. Bu nedenle bir ayırma göre sosyal ve kişisel diye ikiye ayrılır.³⁹ Diğer bir ayırma göre ise mali, ekonomik, sosyal ve hukukidir.⁴⁰ Bu çalışmada dörtlü ayırım üzerinde durulacaktır.

2.2.3.1. Mali Nedenler

Günümüzün devleti, klasik devlet anlayışı dışında birçok ekonomik ve sosyal görevler üstlenmiştir. Giderek genişleyen bu görevler devletleri, sürekli artan bir gelir ihtiyacı içinde bulundurmaktadır. Devletin artan gelir ihtiyacı yeni vergiler getirilmesi, mevcut vergi oranlarının artırılması, vergi tabanının genişletilmesi ile karşılanabilir.

Gelir ihtiyacının karşılanmasında; yeni vergilerin getirilmesi, mevcut vergi oranlarının artırılması, vergi tabanının genişletilmesi her zaman başvurulabilen tedbirler değildir, fakat mevcut vergi kanunlarının daha iyi uygulanması yoluyla vergi gelirlerinin artırılması, devletin sürekli üzerinde durduğu konulardan biridir.⁴¹ Yapılan vergi incelemesinin ilk plandaki sonucu, devlete vergi ve ceza olarak ek gelir imkanı yaratılmasıdır. Ek gelir yaratma, incelenen vergi mükelleflerinden alınan vergi ve cezalarla sınırlı kalmayıp, incelemelerin yaygınlığı ve etkinliği ölçüsünde diğer vergi mükelleflerinin beyanlarının yükseltilmesi yoluyla da sağlanmaktadır. Görüldüğü gibi vergi incelemesi vergi kaybının önlenmesi, gelir yaratılması ve devletin olanaklarının etkin bir şekilde kullanılması gereksinmesinin büyük oranda etkili olduğu bir uygulama olmaktadır.

³⁸ Düzgün, a.g.e., s.15.

³⁹ Öztekin Tosun, **Hileli Vergi Suçları** (İ.Ü.Hukuk Fak.Yayımları, 1962), s.36.

⁴⁰ Bildirici, a.g.e., s.6.

⁴¹ Ahmet Mıdık, "Türk Vergi Sisteminde Vergi Denetim Uygulamaları" (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995), s.15.

2.2.3.2. Ekonomik Nedenler

Günümüzde devletler, ekonomik kalkınmanın sağlanması veya gelir dağılımının düzeltilmesi gibi amaçlarla vergilerden giderek daha fazla yararlanmaya başlamışlardır.⁴² Bu amaçların sağlanması vergilerin gereği gibi uygulanmasıyla mümkündür. Büyük ölçüde vergi kayıp ve kaçığının söz konusu olduğu toplumlarda arzulan etkiler gerçekleştirilemediği gibi, vergi kaçakçılığı ekonomide bozucu etkilere neden olmaktadır.

Vergi kaçırın kişi ve kurumlar kaçırdıkları devletin gelirlerini, devletin kullanım alanlarından farklı yerlere kullanmakta ve bu durum diğer mükelleflere kötü örnek oluşturarak vergi disiplinini bozmakta, gelir ve servet dağılımı açısından olumsuz gelişmelere yol açmaktadır.

Ekonomik nedenlerden bir başkası da ekonomik kaynakların kullanım şekli ve yaratılan kişisel ya da toplumsal yarar nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Vergi kaçırma suretiyle sağlanan fonlar ve bu fonların değerlendirilmesi sonucu yaratılan yarar, vergiyi kaçırın kişi veya kişilere döndürür. Oysa verginin tam ödenmesi sonucu, devletin tasarrufu altına girecek fonlar ve kullanımından sağlanabilecek yarar ise, topluma yöneliktir.⁴³

Diğer bir neden ise rekabet koşullarında ortaya çıkan farklılaşma ile ilgilidir. Vergi kaçırın kuruluşların katlandıkları vergi yükü, kaçırınmayanlara oranla daha az olup, bu mükellefler ödemedikleri vergi tutarı kadar finansal gücü istedikleri gibi kullanabilmek olanağına sahip olmaktadır. Vergi kaçakçılığı yapan mükellef daha yüksek kar marjına veya maliyetlerini düşürme imkanına sahip olmaktadır.⁴⁴ Bu durumda vergi kaçakçısı, rakipleri karşısında haksız kazanç sağlamaktadır. Vergi gelirlerinin artırılması için vergi oranlarında yapılan bir artış veya yeni vergi uygulamaları vergi kaçırınmayan mükelleflerin daha ağır vergilendirilmelerine yol açarak, bu mükelleflerin piyasadan çekilmelerine neden olabilecektir.

⁴² Osman Bıyıkolu, "Cumhuriyetin 50.Yılında Vergi Denetimi" İstanbul: **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt.IV, Sayı.32, (1973), s.123.

⁴³ Bildirici, **a.g.e.**, s.8.

⁴⁴ Sinan Aslan, "Vergi Kaybının Sebepleri ve Sonuçları" **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı.98, (Ekim 1996), s.129.

Vergi kaybı nedeniyle istenilen gelirin elde edilememesi sonucu devlet, gereksinmelerini giderebilmek için ekonomiye para sürebilir, borçlanmaya başvurabilir, vergi oranlarını artırabilir, yeni vergiler koyabilir.⁴⁵ Bilinçsiz ve ülke ekonomisi üzerindeki etkileri düşünülmeden bu yollar uygulandığında ekonomi olumsuz şekilde etkilenebilir. Bilinen en adaletsiz vergilendirme yöntemi olan enflasyonun önlenmesi, bütçe açıklarının kapatılmasına, bütçe açıklarının kapatılması ise vergilerin tam olarak toplanabilmesine, vergilerin toplanması ise tüm sektörleri kapsayan vergi incelemesinin etkin bir şekilde varlığına bağlıdır.⁴⁶

2.2.3.3. Sosyal Nedenler

Vergilerden beklenen bir amaçta gelir dağılımının düzeltilmesidir. Bu da gelir, tüketim veya servet bakımından ödeme gücü yüksek olanlardan daha fazla vergi alınması ve devlet tarafından elde edilen bu fonların düşük gelir grubuna dahil fertlerin refahını artırıcı alanlarda kullanılması suretiyle yerine getirilmektedir. Vergilerin gelir dağılımı üzerinde meydana getirmesi beklenen bu olumlu etki, vergi kayıp ve kaçaklarının büyüklüğü ve yaygınlığı ölçüsünde ortadan kaldırılmaktadır.⁴⁷

Günümüzde sosyal devlet ya da refah devleti anlayışının bir gereği olarak, herkese insanca yaşamaya elverişli bir gelir düzeyinin sağlanması açısından, vergi incelemesi ayrı bir öneme sahiptir.

2.2.3.4. Hukuksal Nedenler

Vergi incelemesi, vergi adaletinin sağlanması bakımından önemli bir etkidir. Özellikle vergi kaçırma yoluyla kendilerine haksız kazanç sağlamaya çalışan mükelleflerin bu davranışlarının önlenmesi zorunludur. Vergi incelemeleri, kamu hukukunun bir bölümünü meydana getiren vergi kanunlarına dayanarak yapılmaktadır. Devlet hakimiyet hakkını kullanarak getirmiş olduğu vergileri üzerinde hiç bir kuşkuya yol açmayacak tarzda uygulamakla yükümlüdür. Uygulamada bunu mümkün kılmamanın yolu ise, etkin bir vergi denetiminin gerçekleştirilmesidir.

⁴⁵ Bildirici, a.g.e., s.9.

⁴⁶ Mıdık, a.g.e., s.14.

⁴⁷ İsmail Türk, **Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorisi** (Ankara: Doğan Yayınevi, 1975), s.296.

2.3. VERGİ İNCELEMESİNİN FONKSİYONLARI

Vergi incelemesinin fonksiyonları hakkında yazarlarca çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım yazarlara göre; vergi incelemesinin önleme fonksiyonu söz konusudur. Vergi incelemesi, vergi kayıp ve kaçığını soruşturmaktan çok önlemeye yöneliktir. Denetim yoluyla beyan dışı kalmış matrah ya da matrah farkları ortaya çıkabileceği gibi, her an denetlenebilirim düşüncesini taşıyan mükellefler de doğru beyanda bulunmaya zorlanmış olurlar. Çok iyi yapılmış vergi incelemeleri, vergi kaybını tespitte ve önemli ölçüde önleme etkisine sahip olmakta ya da bunun aksi de kaçakçılığı teşvik etmektedir.⁴⁸

Bazı yazarlar ise vergi incelemesinin, hem araştırma, hem de önleme fonksiyonu olduğunu belirtmektedirler.

Yeni bir yaklaşımla da vergi incelemesinin, mükellefleri uyarıcı aynı zamanda onlara bilgi verici, yardımcı olucu, bu şekilde eğitici ve yapıcı yönlerini ifade eden “düzeltici fonksiyonu” ile denetim sonrasında uygulanacak cezanın mükellefler yönünden caydırıcı nitelik taşıması nedeniyle hatalı ve hileli işlemleri azaltan ve vergi incelemesi amaçlarını etkin bir şekilde yerine getiren “önleme fonksiyonu” olduğu ifade edilmiştir.⁴⁹

Bu açıklamalara göre vergi incelemesinin fonksiyonları önem sırasına göre üçe ayrılabilir. Bunlar, araştırıcı, önleyici, düzeltici fonksiyonlardır.

2.3.1. Araştırma Fonksiyonu

Vergi incelemesi her şeyden önce, ödenmesi gereken vergiyi araştırmaktadır. Bu araştırma, kuruluşların defter ve kayıtlarında yapılan hata ve hilelerin saptanmasına yöneliktir. Arayıcı ve bulucu fonksiyon olarak da belirtilen araştırma fonksiyonu bulmayı ve yakalamayı amaçlar.⁵⁰ Günümüz vergilerinin asıl niteliği mükelleflerle

⁴⁸ Turhan Energin, Nail Celenoğlu, İlhan Özer, **Vergi Kaçakçılığı (Sebepleri, Çeşitleri, Önleme Tedbirleri)** (Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu, Yayınlanmamış Basit Rapor, 1964), s.1-25.

⁴⁹ Can, **a.g.e.**, s.68.

⁵⁰ Bildirici, **a.g.e.**, s.10.

işbirliği anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayış sonucu olarak vergi incelemesi; eğitici, öğretici, önleyici ve yapıcı bir görünüm almıştır.⁵¹

2.3.2. Önleme Fonksiyonu

Hata yapılmasını önleyici etkiler yaratılarak hataların kaynaklarının yok edilmesi düşüncesi bu fonksiyonun temelini oluşturmaktadır.⁵²

Her şeyden önce önleme fonksiyonunun gerçekleştirilebilmesi için, mükelleflerin belirli zamanlarda incelemeye tabi tutularak kontrol altında bulundurulmaları zorunludur. Eldeki olanakların koyduğu sınırlamalara göre gerçekleştirilebilecek olan bu kontrol, vergi inceleme sonuçları bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Böylece, vergi kaybına yol açan hatalı ve hileli işlemlerin mükellefe yapılacak uyarılarla önlenmesi ya da azaltılması söz konusu olabilmektedir.

Mükelleflere yapılan işbirliği ile araştırma sırasında gösterilen karşılıklı davranış, önemli bir etkeni oluşturmaktadır. Bu anlayışın bir sonucu olarak, vergi inceleme elemanı, mükellefi gerekli durumlarda uyarmak, bilgi vermek ve ona yardımcı olmak, görevini yüklenmiştir.

2.3.3. Düzeltici Fonksiyon

İncelemeler sırasında vergi mükellefleri eğitilmektedirler. Mükelleflerin, vergi konusunda karşılaştıkları sorunlar, devlet hizmetlerinin gerekliliği ile bu hizmetlerin giderlerinin nasıl karşılandığı ve benzeri konularda eğitilmeleri, işlemlerinde daha dikkatli olmalarına ve daha dürüstçe bildirimde bulunmalarına neden olabilir.

50 Bildirici, **a.g.e.**, s.10.

51 Bıyıkoğlu, **a.g.e.**, s.124.

52 Bildirici, **a.g.e.**, s.11.

2.4. VERGİ İNCELEMESİNİ YAPMAYA YETKİLİ OLANLAR

Vergi Usul Kanununun 135. Maddesinde, vergi incelemesinin kimler tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Vergi incelemesinin bir kamu hizmeti olarak görülmesinde başlıca üç sistem vardır. Bunlar:⁵³

- Vergi incelemesi Maliye Bakanlığı' na bağlı servisler tarafından yürütülür.
- Vergi incelemesi serbest hesap uzmanlarına yaptırılır.
- Birinci sistem esas olmakla beraber serbest hesap uzmanlarından yararlanır.

Vergi Usul Kanununun 135. Maddesine göre vergi incelemesini “ Maliye müfettişleri ve bunların yardımcıları, hesap uzmanları ve yardımcıları, gelirler kontrolörleri ve stajyerleri, vergi kontrol memurları, vergi dairesi müdürü, ilin en büyük mal memuru olarak defterdarlar” yapmaktadırlar.

2.5. İNCELEMeye TABİİ OLANLAR

Vergi Usul Kanunu' na veya diğer kanunlara göre defter ve hesap tutmak, evrak ve vesikaları muhafaza ve ibraz etmek mecburiyetinde olan gerçek ve tüzel kişiler vergi incelemesine tabidir. (V.U.K. Md. 176, 137, 240)

Vergi Usul Kanunu' nun 172. Maddesi, aşağıda yazılı gerçek ve tüzel kişilerin bu kanunun esaslarına göre defter tutmakla yükümlü olduğunu belirtmiştir:

- Ticaret ve sanat erbabı,
- Ticaret şirketleri,
- İktisadi kamu müesseseleri,
- Dernek, tesis ve vakıflara ait iktisadi işletmeler,
- Serbest meslek erbabı,
- Çiftçiler.

⁵³ Celal Kepekçi, “Vergi Yönünden Muhasebe Denetimi” Eskişehir İ.T.İ.A. Dergisi, (Ocak 1974), s.120.

2.6. VERGİ İNCELEME AŞAMALARI

Vergi inceleme süreci çeşitli işlemlerden oluşmaktadır. Vergi incelemesinin etkin ve amaca uygun bir şekilde yapılabilmesi her şeyden önce, çalışmaların bir plana dayandırılmasını gerektirmektedir. Ayrıca, sahip olunan olanaklar göz önünde bulundurularak incelenecek bildirimlerin seçiminin yapılması ve inceleme hazırlığından sonra uygun görülecek inceleme yöntemine göre incelemeye başlanacaktır. İşlemlerin tamamlanmasından sonra da, rapor ve tutanaklar düzenlenerek, gerekiyorsa ilgili kuruluşlara bilgi verilerek inceleme sonuçlandırılacaktır. Vergi inceleme aşamaları aşağıdaki gibidir:

- İncelemenin planlanması
- İncelenecek bildirimlerin seçimi
- İnceleme hazırlığı
- İncelemenin yapılması
- İncelemenin sonuçlandırılması

2.6.1. İncelemenin Planlanması

Vergi incelemesinin başlıca etkeni planlı ve bilinçli bir çalışmadır. Yapılacak planlı çalışma, incelemenin etkinliğini artıracak böylece, devletin daha fazla gelir kaybına uğraması önlenebilecek ve mükelleflerin bildirimlerinde daha içten ve saygılı olmaları sağlanabilecektir.

İnceleme planının hazırlanabilmesi için; inceleme elemanlarının sayıları, bildirimlerin miktarı ve ne kadarının incelemeye alınabileceği, her bildirim için ayrılacak inceleme süresi gibi bilgilere ihtiyaç vardır.

2.6.2. İncelenecek Bildirimlerin Seçimi

Günümüzde vergilerle ilgili bildirimlerin sayıları milyonlara ulaşmıştır. Vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi amacıyla bu bildirimlerin çok büyük bir kısmının incelenmesi istenilmekte ise de bu olanaksızlıklar yüzünden imkansızdır. Vergi incelemesinde amaç; özellikle vergi kaybının önlenmesi olduğuna göre, buna yol açan hatalı ve hileli bildirimlerin saptanarak incelemeye alınması yeterli olacaktır.⁵⁴

⁵⁴ Bildirici, a.g.e., s.20.

2.6.3. İnceleme Hazırlığı

İyi bir vergi incelemesi, ciddi bir inceleme hazırlığını gerektirmektedir. İnceleme elemanları, seçilen mükelleflerin kendilerine bildirilmesinden sonra; mükellef, mükellefin yer aldığı iş kolu, çalışma koşulları ve inceleme sırasında yararlı olabilecek konularda bilgi toplarlar. İyi bir araştırmayı gerektiren söz konusu bilgiler incelemenin hem daha süratli, hem de daha başarılı şekilde yapılmasına olanak verecektir.⁵⁵ İnceleme hazırlığı iki gruba ayrılabilir. Bunlar genel inceleme hazırlığı ve özel inceleme hazırlığıdır.

2.6.3.1. Genel İnceleme Hazırlığı

Genel inceleme hazırlığı, incelenecek işletmelerin yer aldığı iş kolunun ekonomik, teknik ve hukuki taraflarının araştırılması amacıyla yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Bir başka deyişle genel inceleme hazırlığı incelenecek işletmenin içinde olduğu ekonomik branşının; ekonomik, teknolojik bakımlardan ve vergi hukuku ve diğer mevzuat yönlerinden görülen özellikleri üzerinde bir fikir edinmek için yapılan çalışmalardır.⁵⁶

2.6.3.2. Özel İnceleme Hazırlığı

Bu inceleme hazırlığının amacı, incelemeye alınan mükellef veya sorumlunun vergi dairesinde mevcut dosyalar ve kayıtlardan yararlanarak vergi karşısındaki durumunu gözden geçirmek ve gerekli notları almaktır. Bu hazırlığa dosya hazırlığı da denilmektedir.⁵⁷

Düzenli ve rasyonel bir vergi incelemesi uygulamasında, yükümlünün beyannamesi önceden gözden geçirilmeden, gerekli notlar çıkartılmadan, yükümlü ile temas edilmesi, işletmede incelemeye başlanması uygun olmaz.⁵⁸

⁵⁵ Şamlıoğlu, a.g.e., s.10.

⁵⁶ Mıdık, a.g.e., s.127.

⁵⁷ Şeker, a.g.e., s.142.

⁵⁸ Şamlıoğlu, a.g.e., s.153.

Modern vergi sistemlerinde bilgi işlem merkezleri kurulmakta ve yükümlüler hakkında toplanan bilgiler, bilgisayarların yardımıyla bir merkezde toplanmaktadır. Ülkemizde de bu amaçla Gelirler Genel Müdürlüğü' nde bir “ vergi istihbarat şubesi” oluşturulmuştur.⁵⁹

2.6.4. İncelemenin Yapılması

Vergi incelemesinin hazırlık aşaması bittikten sonra mükellef veya temsilcisi ile temas kurularak incelemeye başlanır. İncelemeye mükellefe resmi bir yazı yazılarak veya haber verilerek işe başlama tutanağının düzenlenmesi ile başlanır. İncelemenin başlamasının taahhütlü bir yazı veya bir tutanakla tespiti, mükelleflerin pişmanlık talebinde bulunmaları veya af kanunları uygulamaları yönünden önem taşır. Vergi incelemeleri ile mükelleflerin vergiden kaçınmak için yöneldikleri yolların tespiti ve ortadan kaldırılmasına çalışılır. İnsan zekasının bulabileceği sonsuz denebilecek bu yollara, mükellefiyetin vergi dairesine bildirilmemesi, yanıltıcı bildirimlerde bulunmak suretiyle götürü vergilendirme usulünden, istisna ve muafiyetlerden yararlanmaya çalışma, belge düzenlememe, gerçeğe uygun olmayan isim ve adresler kullanma, kayıt ve muhasebe hileleri en sık rastlanan örnekler olarak gösterilebilir.

Vergi incelemesine alınan bir mükellefin satışları, alışları, gelirleri, giderleri, mal giriş çıkışları yukarıda belirtilen hata ve hilelerin ortaya çıkarılması amacıyla ayrı ayrı incelenir. İncelemeler sırasında hem mükelleflerin defter ve belgeleri, hem de incelenen mükellefle ilişkide bulunanların defter ve belgeleri karşıt incelemeler yoluyla ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilir.

2.6.5. İncelemenin Sonuçlandırılması

Vergi inceleme çalışmalarının tamamlanmasını takiben tespit edilen, vergi uygulamaları yönünden tenkidi gerektiren hususlar bir tutanakla tespit edilir (V.U.K. Md. 141). Bu tutanağın düzenlenmesi sırasında vergi mükellefi ile son bir görüşme yapılarak, gerekli uyarı ve önerilerde bulunulur. Herhangi bir önyargı ile bir endişeye kapılmaksızın inceleme elemanının söz konusu açıklamalar ve izahatlarda bulunması, mükelleflerin iyi niyetlerinin kazanılması ve kanunlara uygun davranmalarının

⁵⁹ Şeker, a.g.e., s.143.

sağlanması açısından önem taşır.⁶⁰ İnceleme tutanakları ile tespit edilen hususlarda, varsa mükelleflerin karşı görüş ve açıklamalarının da tutanağa kaydedilmesi gerekir. Söz konusu tutanaklara dayanılarak düzenlenen vergi inceleme raporlarında bulunan matrah farkları ile bu farklar nedeniyle uygulanacak vergi ve cezalar gösterilir. Bu raporlar inceleme sonuçlarının, bir taraftan mükellefe, diğer taraftan da gerekli işlemler yapılmak üzere vergi dairesine bildirilmesinde kullanılır.

2.7. VERGİ İNCELEME TÜRLERİ

Vergi incelemesi çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

2.7.1.İncelemenin Kapsamı Açısından Vergi İnceleme Türleri

2.7.1.1. Tam İncelemeler

Tam vergi incelemesi, belli bir hesap döneminde, mükellefin tabi olduğu bir vergi türü karşısında, bütün inceleme aşamaları ve matrah unsurları bakımından bütün işlem ve bu işlemlere ilişkin kayıt ve belgelerin incelemeye alınması ve mükellef açısından olumlu veya olumsuz olarak sonuçlandırılmasıdır.⁶¹

Bu inceleme türünde, tüm inceleme aşamaları uygulanmakta ve tam ve kesin sonuç alınabilmektedir. Fakat, incelenecek işlemlerin fazlalığı, uzun zaman alması ve masraflı olması yüzünden her zaman uygulanması mümkün değildir.

2.7.1.2. Kısa İncelemeler

Kısa inceleme bir vergilendirme döneminde, yükümlünün tabi olduğu bir vergi karşısında, vergi matrahını oluşturan unsurlardan bir veya bir kaçının incelenmesidir.⁶²

⁶⁰ Mıdık, a.g.e., s.130.

⁶¹ Şeker, a.g.e., s.126.

⁶² Mıdık, a.g.e., s.105.

2.7.2.İncelemenin Yapıldığı Yer Bakımından Vergi İnceleme Türleri

2.7.2.1. İşyerinde İnceleme

Mükelleflerin defter, kayıt ve belgelerinin, daha önceden de elde edilmiş bilgilerle, mükellefin işyerinde incelenmesidir. V.U.K. 139. Maddesine göre de vergi incelemesinin mükellefin işyerinde yapılması esastır.

2.7.2.2. İşyeri Dışında İnceleme

Fazla zaman kullanımını ve maliyeti azaltmak için ortaya çıkmış bir inceleme türüdür. Bu inceleme “ dairede inceleme ve posta aracılığıyla inceleme” şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

2.7.3.İncelemenin Sürekliliği Açısından Vergi İnceleme Türleri

2.7.3.1. Sürekli İnceleme

İncelemeye alınacak kuruluşların belirli bir dönem esas alınarak bir kaç yıl arayla incelenecek şekilde ve her inceleme bir önceki incelemenin bitim tarihinden başlayacak şekilde sürekli olarak incelenmesidir.⁶³

2.7.3.2. Devresel İnceleme

Sürekli incelemenin güçlükleri nedeniyle, mükelleflerin zaman aşımı süresi içinde hiç değilse bir kez incelenmesi amacıyla yapılır.

⁶³ Abdurrahman Akdoğan, **Vergi İncelemesi** (Ankara: İ.T.İ.A., Yayın no.127, 1979), s.14.

2.7.4.İncelemenin Kaynağı Açısından Vergi İnceleme Türleri

2.7.4.1. Normal İnceleme

Beyanname seçimi ilkelerine göre veya vergi dairelerinin incelemeye sevk raporlarına göre belirlenen mükelleflere yapılan vergi incelemeleridir.

2.7.4.2. İhbarlı İnceleme

Yapılan ihbarların değerlendirilmesiyle belirlenen mükelleflere yapılan incelemelerdir.

2.7.4.3. Karşıt İncelemeler

İncelenen mükellefin beyan, defter ve belgelerinin doğru olup olmadığını kontrol etmek ve doğru değilse çürütme amacıyla yapılan bir araştırmadır.

2.7.5.İncelemenin Akışı Bakımından Vergi İnceleme Türleri

2.7.5.1. İleriye Doğru İnceleme

İşlemlerin kayda alınışından başlayarak, belgeler ve defter boyutlarının bilanço doğrultusunda incelenmesidir.

2.7.5.2. Geriye Doğru İnceleme

İleriye doğru inceleme yönteminin aksine sonuç hesaplarından hareketle belgelere ve işlemlere doğru yapılan incelemedir.

2.7.6. Defter, Belge ve Kayıt Kriterine Göre Vergi İncelemesi Türleri

2.7.6.1. Defter, Kayıt ve Belgeler Dışındaki Yöntem ve Tekniklerle Yapılan Vergi İncelemesi

Vergi incelemelerinin, yalnızca yükümlülerce ibraz edilen belgeler çerçevesinde yürütülmesi hep yükümlünün lehine sonuçlar doğmasına neden olmaktadır. Vergi Usul Kanunu'nun, vergi incelemesinin tanımını ve kapsamını değiştirerek ispat konusuna yeni boyutlar getirmesi, vergi inceleme yöntemlerinin de değişmesine zemin hazırlamıştır. İncelemede, yalnızca defterlerdeki kayıtların izlenmesi ile yetinilmesi inceleme görevinin tam olarak yapılmadığını göstermektedir.

“İnceleme elemanının gerçeğin ne olduğunu araştırması, defter, kayıt, hesap ve belgelerin dışında çeşitli teknikleri kullanarak ölçülü, dengeli bir karşıt savı gün yüzüne çıkarması gerekir.”⁶⁴

Defter, kayıt ve belge dışında vergi incelemesi yapılırken, defter, kayıt ve belgelerden de gerektiğinde yararlanılabilir.

2.7.6.2. Defter, Kayıt ve Belgelerle Yapılan Vergi İncelemesi

Defter, kayıt ve belgelere dayanılarak yapılan incelemeler, klasik vergi incelemeleridir. Bu tür incelemelerde çeşitli geleneksel muhasebe denetimi yöntem ve teknikleri uygulanabildiği gibi, vergi hukukuna uygunluk denetimi de yapılmaktadır.⁶⁵

Çalışmamızın asıl konusu olan mali analiz teknikleri; defter, kayıt ve belgelerle yapılan vergi incelemesi türleri içine girmektedir. Üçüncü bölümde mali analiz teknikleri ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

⁶⁴ Şeker, a.g.e., s.291.

⁶⁵ Güredin, a.g.e., s.14.

BÖLÜM III

VERGİ DENETİMİNDE MALİ ANALİZ TEKNİKLERİNDEN YARARLANMA OLANAKLARI

Günümüzün vergi sistemleri büyük ölçüde beyan esasına dayandığından, etkin bir vergi denetimi zorunlu olmaktadır. Vergi denetimlerine duyulan ihtiyaç ve yapılan vergi incelemelerinin başarılı sonuçlar vermesi bir yönüyle de ekonomilerin gelişmişlik düzeylerinin bir fonksiyonudur.⁶⁶ Sanayileşmiş, ekonomisi genişlemiş, işletme ölçekleri büyümüş, sermaye piyasaları ve bankacılık sistemleri iyi işleyen ekonomilerdeki denetim ihtiyacı bu yönlerden yeterince gelişmemiş ekonomilerdekinden daha azdır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, ülkemizde meydana gelen ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucu büyük kapasiteli firmaların gün geçtikçe sayısının artması vergi denetiminde etkinliğin sağlanması için yeni yöntemlerin uygulanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu bölümde yeni ama kullanımı geniş kabul gören bir vergi denetim tekniği olan mali analiz teknikleri üzerinde durulacaktır.

3.1. MALİ TABLOLAR ANALİZİ

Mali analiz, ilgililerin amaçlarına uygun olarak bir veya birkaç döneme ait mali tablolarda yer alan kalemlerin, gerek kendi aralarındaki, gerekse bütünlü olan ilişkilerinin çeşitli analiz tekniklerinden yararlanarak incelenmesi, yorumlanması ve işletmenin içinde bulunduğu koşulların gözönünde bulundurularak değerlendirilmesi işlemi olarak tanımlanabilir.⁶⁷

⁶⁶ Kazım Yılmaz, "Vergi Toplamının Temel Koşulları", **Ankara SMMMO Bülteni**, Sayı no.65, (Temmuz 1996), s.4.

⁶⁷ Nalan Akdoğan ve Nevzat Tanker, **Finansal Tablolar Analizi** (ikinci basım. Ankara: 1985), s.260.

Mali analiz, genellikle yönetim aracı olarak firmanın geçmiş dönem sonuçlarını değerlendirmesinde, geleceğe dönük planlar hazırlamasında, kredi verenler tarafından firmanın kredi değerliliğinin belirlenmesinde, menkul değerlere yatırım yapan veya yapacak olan yatırımcılar⁶⁸ ve yeni yeni vergi denetim elemanları tarafından kullanılmaktadır. Mali analizler; işletme yöneticilerine, sahiplerine, ortaklarına ve işletmeyle ilgili üçüncü kişilere (işletmeye kredi sağlayanlar, devlet vb.) çok önemli bilgiler sağlamaktadır. İşletmenin mali yapısıyla ilgili bilgiler, bu bilgilerin başında gelmektedir. İşletme dengeli bir finansman politikası izlemiş midir? Kısa ve uzun süreli yükümlülüklerini yerine getirmede herhangi bir riskle karşılaşacak mıdır? İşletmeden belirli bir beklentisi olan gruplar için kârlılık oranları yeterli midir? Vergi matrahını etkileyen unsurlar nelerdir? gibi soruların cevabını mali analizle bulmak mümkündür.

Devlet açısından mali tablolar analizi işletmenin devlete karşı olan yükümlülüklerini (vergi ve benzeri yükümlülükler) yerine getirip getirmediği konusunda bilgi sağlayacağı, güçlü bir otokontrol ve denetim imkanı sunduğu için oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Analizin yapılabilmesi için analizi yapacak mali analiste, analizin yapılacağı mali tablolara ve diğer şartlara ihtiyaç vardır.

Analizi yapacak kişi yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. Olaylara geniş bir açıdan bakarak yorum yapabilmeli, mali olayların birbiriyle bağlantılarını kurarak, olayların birbirine etkilerini hesaplayabilmelidir. Analizin yapılabilmesi için bilanço ve gelir tablosu gibi, işletmenin mali tablolarına ihtiyaç vardır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise analizin yapılış amacıdır. Mali analiz sonuçları analizin yapılış amacına göre farklı olacaktır.

3.2. MALİ ANALİZ TEKNİKLERİ

3.2.1. Karşılaştırmalı Analiz

Karşılaştırmalı analiz bir işletmenin farklı tarihlerde düzenlenmiş mali tablolarının karşılaştırılarak, bu tablolarda yer alan kalemlerde meydana gelen değişmelerin

⁶⁸ Öztin Akgüç, "Çağdaş Vergi Denetiminde Finansal Analiz", *Vergi Dünyası*, Sayı no.118, (Haziran 1991), s.3.

incelenerek yorumlanmasıyla işletme faaliyetleri hakkında bilgi sağlayan mali analiz tekniğidir.

Karşılaştırmalı analizde, belirli bir tarihte düzenlenmiş mali tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişki değil, bu kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu artış veya azalışlar incelenmektedir.⁶⁹

Karşılaştırmalı analizin yapılabilmesi için, mali tablolarda aranan birtakım şartlar vardır. Bunlar:⁷⁰

- Mali tablolarda en az birbirini takip eden iki yılın verileri bulunmalıdır.
- Aynı zaman periyodunda hazırlanan mali tablolar karşılaştırılır.
- Karşılaştırma işletmenin farklı dönemleriyle ilgili yapılabileceği gibi, farklı işletmelerin aynı dönemleriyle de yapılabilir.
- Karşılaştırmanın yapılabilmesi için, karşılaştırma yapılacak dönemlerde aynı muhasebe usul ve esaslarının uygulanmış olması ve aynı stok değerlendirme ve maliyet yöntemlerinin kullanılmış olması gerekir. Farklılıkların olması durumunda, bunların sonuçları açıklanmalıdır.
- Mali tablolar üzerinde enflasyonun etkisinin giderilmiş olması şarttır.

Karşılaştırmalı tablolar hazırlandıktan ve mevcut değişimler mutlak ve yüzde olarak tespit edildikten sonra, önemli değişiklikler gösteren kalemlerin tespit edilerek incelenmesi ve yorumlanması gerekmektedir. Bu inceleme ve yorum yapılırken meydana gelen değişmelerin nedenlerinin tespit edilmesi mali tablonun bir bütün olarak ele alınması ve diğer mali tablolarda meydana gelen değişimler ve ilişkilerinin de gözönünde bulundurulması gerekir.

3.2.2. Yüzde Yöntemi ile Analiz

Mali tabloların analizinde kullanılan analiz tekniklerinden birisi de yüzde yöntemi ile analizdir. Bu analizde birden fazla yılın mali tablolarının karşılaştırılması gerekmez. Bir yılın rakamları üzerinde hesaplamalar yapılır. Yüzde analizi işletmenin mali

⁶⁹ Öztin Akgüç, **Finansal Yönetim** (Altıncı basım. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1994), s.92.

⁷⁰ Özer, (1995), **a.g.e.**, s.814.

durumunu ve faaliyet sonuçlarını tanıyıp hakkında hüküm verebilmek, onun faaliyette bulunduğu endüstri kolundaki diğer işletmelerle karşılaştırılmasında kullanılır.⁷¹

Bu yöntemde mali tablolarda yer alan kalemlerden her birinin toplam içerisindeki payı yüzde olarak bulunur ve mali tablolar içinde yer alan gruplar halinde uygulanmaktadır.

Bu yöntemde her kalemin toplam içindeki göreceli önemleri gösterilmektedir. Mali tablolar ve bu tablolarda yer alan kalemlerdeki değişiklikler mutlak rakam olarak gösterildiği takdirde aynı endüstri kolundaki işletmeler arasında anlamlı karşılaştırmalar yapılamaz. Buna karşılık tablolar ortak bir esasa indirildiğinde aynı endüstri kolundaki işletmeler açısından anlamlı karşılaştırmalar yapma olanağı bulunmaktadır.

3.2.3. Trend Analizi

Mali tablolarda yer alan kalemlerin zaman içerisinde göstermiş oldukları değişimler incelenmek istendiğinde bu analiz kullanılır.

Bu analiz yönteminde işletmede her yönüyle normal olan bir yıl baz alınır. Daha sonra bu yıla ait mali tablolarda yer alan kalemlerin tutarı 100 kabul edilir ve takip eden dönemlere ilişkin aynı tür kalemlerin baz yılına göre yüzde değişimleri hesaplanır.

3.2.4. Rasyo (Oran) Analizi

Günümüzde mali tabloların analizinde kullanılan en yaygın analiz tekniği rasyo analizidir. Bir işletmenin mali durumu ve faaliyet sonuçları incelenirken ve değerlendirilirken, işletmenin mali tablolarında görülen rakamlardan çok, bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemler arasındaki ilişkiler daha anlamlı olmaktadır.⁷² Bu nedenle finansal analizde, oranlardan geniş ölçüde yararlanılmaktadır.

Rasyo analizi, işletmenin yalnız geçmiş ve mali durumunu değerlendirmek açısından değil, planlama ve kontrol işlevini yerine getirmek açısından analiste yardımcı olmaktadır.

⁷¹ Sabri Bektöre, Ferruh Çömlekci ve Halim Sözbilir, **Mali Tablolar Analizi** (Eskişehir: 1993), s.76.

⁷² Akgüç, (1994), a.g.e., s.18.

“Mali analist, mali ilişkilerin yapısını ve özelliklerini bilebilmeli ve oran karşılaştırmalarını yapabilmelidir. Değişik durumlar için farklı oranlar kullanılabilir.”⁷³

İşletmelerin mali, iktisadi yapıları ve faaliyet durumları incelenirken kullanılan oranların genel bir sınıflandırma şekli olmamakla beraber çeşitli açılardan ele alınarak yapılan sınıflandırmaları bulunmaktadır. En çok kullanılan sınıflandırma şekline göre oranlar dörde ayrılmaktadır.⁷⁴

1. Likidite durumunun analizinde kullanılan oranlar
2. Finansal yapının analizinde kullanılan oranlar
3. Çalışma durumunun analizinde kullanılan oranlar
4. Kârlılık durumunun analizinde kullanılan oranlar

3.2.4.1. Likidite Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar

Likidite oranları işletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini zamanında yerine getirip getiremeyeceği konusunda bilgi sağlamaktadır.⁷⁵

$$\text{Cari Oran} = \frac{\text{Dönen Varlıklar}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$$

Cari oran, kısa vadeli yabancı kaynaklar ile dönen varlıklar arasındaki ilişkiyi gösteren orandır. Bu oranın 2 olması istenirse de, bu oranlar işletmeden işletmeye veya sektörlere göre de değişebilecektir.

$$\text{Asit Test Oranı} = \frac{\text{Dönen Varlıklar-Stoklar}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$$

İşletmenin kısa vadeli yükümlülüğünü yerine getirme gücünü ölçmede kullanılan orandır. Cari orana göre daha net bir sonuç verir.

⁷³ Bektöre, Çömlekçi ve Sözbilir, a.g.e., s.217.

⁷⁴ Akgüç, (1994), a.g.e., s.855.

⁷⁵ Özer, (1995), a.g.e., s.855.

$$\text{Stokların Net Çalışma Sermayesine Rasyosu} = \frac{\text{Stoklar} \times 100}{\text{Net Çalışma Sermayesi}}$$

Net çalışma sermayesinin ne kadarının stoklara bağlanmış olduğunu yüzde şeklinde gösterir.

$$\text{Nakit Oranı} = \frac{\text{Hazır Değerler}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$$

Bu oranla, bilançoda yer alan hazır değerler ile kısa vadeli yabancı kaynakları karşılama gücü ölçülür.

3.2.4.2. Finansal Yapının Analizinde Kullanılan Oranlar

İşletmenin kaynak yapısının ve uzun vadeli borç ödeme gücünün ölçülmesinde kullanılan oranlar bu grupta toplanmaktadır.⁷⁶

$$\text{Kaldıraç Oranı} = \frac{\text{Yabancı Kaynaklar (Kısa Vadeli+Uzun Vadeli) Toplamı}}{\text{Aktif Toplamı}}$$

Bu oran işletmenin aktiflerinin ne kadarlık kısmının yabancı kaynaklarla (kısa ve uzun vadeli borçlarla) karşılandığını gösterir.⁷⁷

$$\text{Öz Sermaye Çarpanı} = \frac{\text{Aktif Toplamı}}{\text{Öz Kaynaklar Toplamı}}$$

Bu oran, kaynakların yüzde kaçının işletmenin sahip veya sahipleri tarafından sağlandığını gösterir.

⁷⁶ Nejat Akıncı, Necmettin Erdoğan, **Finansal Tablolar ve Analizi** (Dördüncü basım. İzmir: Barış Yayınları, Eylül 1995), s.262.

⁷⁷ Fikret Göksu, Maruf Seziş, "Mali Tablolar Analizi ve Yararları", **Vergi Sorunları Dergisi**. Sayı.99 (Eylül 1996), s.23.

$$\text{Kısa Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranı} = \frac{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}{\text{Pasif Toplamı}}$$

Pasif toplamının ne kadarlık kısmını kısa vadeli yabancı kaynağın oluşturduğunu gösteren orandır.

$$\text{Uzun Vadeli Borçların Toplam Pasife Oranı} = \frac{\text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}{\text{Pasif Toplamı}}$$

Pasif toplamının ne kadarlık kısmını uzun vadeli yabancı kaynağın oluşturduğunu gösteren orandır.

3.2.4.3. Çalışma Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar

Bu oranlar, işletme faaliyetlerinde kullanılan varlıkların etkin bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını ölçmektedirler.

$$\text{Stok Devir Hızı} = \frac{\text{Satılan Malın Maliyeti}}{\text{Ortalama Stok}}$$

Bir faaliyet döneminde, ortalama olarak stokların kaç kez yenilendiğini gösteren orandır.

$$\text{Alacak Devir Hızı} = \frac{\text{Kredili Net Satışlar Tutarı}}{\text{Ortalama Ticari Alacaklar}}$$

İşletmenin alacaklarını bir faaliyet döneminde kaç kez tahsil edilebildiğini gösteren orandır.

$$\text{Stokların Ortalama Tüketilme Süresi} = \frac{\text{Ortalama Stok Tutarı} \times 365 (360)}{\text{Net Satışlar}}$$

İşletmenin tüm satışlarının peşin olması halinde, bu oran işletmenin stoklarının kaç günde paraya çevrildiğini, tüm satışların kredili olması durumunda da stokların ne kadar sürede (günde) alacak şekline dönüştüğünü göstermektedir.

$$\text{Aktif Devir Hızı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Aktif Toplamı}}$$

Bir işletmede sermaye yoğun teknoloji kullanımının bir göstergesi veya varlık kullanımının bir ölçüsü olarak yorumlanabilir.

$$\text{Maddi Sabit Değerlerin Devir Hızı} = \frac{\text{Net Satış Tutarı}}{\text{Maddi Sabit Değerler}}$$

İşletmenin maddi duran varlıklara aşırı yatırım yapıp yapmadığını, işletmede aylak üretim kapasitesi olup olmadığını araştırmak için kullanılan orandır.

$$\text{Net İşletme Sermayesinin Devir Hızı} = \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Dönen Varlıklar-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$$

İşletme sermayesinin etkin kullanılıp kullanılmadığını ölçmek için kullanılan orandır.

$$\text{Finansman Giderlerini Karşılama Oranı} = \frac{\text{Dönem Kârı} + \text{Finansman Giderleri}}{\text{Finansman Giderleri}}$$

İşletmenin finansman giderlerini karşılama gücünü ölçen orandır.

3.2.4.4. Kârlılık Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar

Bu oranlar ile işletmenin elde ettiği kârın yeterli olup olmadığı tespit edilmeye çalışılır. Bu oranlar;

a. Kaynakların Kârlılığını Gösteren Oranlar

$$aa. \text{ Sermayenin Amortismanı Oranı} = \frac{\text{Dönem Kârı} + \text{Uzun Vadeli Borç Giderleri}}{\text{Özkaynaklar} + \text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$$

Bu oranla işletmenin, kaynaklar toplamının yüzde kaçı oranında kâr elde ettiği öğrenilmiş olur.

$$bb. \text{ Özkaynakların Amortismanı Oranı} = \frac{\text{Dönem Net Kârı}}{\text{Öz Kaynaklar}}$$

Bu oran dönem net kârının öz kaynakların yüzde kaçı oranında gerçekleştiğini gösterir. İşletme sahip ve sahiplerine kârdan ne kaldığı bu oran ile ölçülmektedir.⁷⁸

b. Kâr ile Satışlar Arasındaki İlişkiyi Gösteren Oranlar

$$ba. \text{ Brüt Kâr Oranı} = \frac{\text{Brüt Satış Kârı}}{\text{Net Satışlar}}$$

Bu oran, ana faaliyet konusunda net satışların yüzde kaçı oranında brüt kâr elde edildiğini göstermektedir.

$$bb. \text{ Faaliyet Kârı Oranı} = \frac{\text{Faaliyet Kârı}}{\text{Net Satışlar}}$$

Bu oran brüt satış kârından faaliyet giderleri düşüldükten sonra kalan net faaliyet kârı yüzdesini göstermektedir.

c. Kâr ile Sermaye Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar

Bu bölümde yer alan oranlarla kâr ile sermaye arasındaki ilişkiler analiz edilmekte ve bu oranlara varlıkların kârlılık oranları da denilmektedir.

$$= \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Öz Kaynaklar}}$$

Kâr ile sermaye arasındaki ilişkiyi gösteren orandır.

⁷⁸ Akıncı ve Erdoğan, a.g.e., s.272.

$$= \frac{\text{Vergiden Önceki Kâr + Faiz Giderleri}}{\text{Kaynaklar Toplamı (Borçlar+Öz Kayıfaklar)}}$$

$$= \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Toplam Varlıklar (Aktif Toplamı)}}$$

Bu oran aktiflerin verimli kullanılıp kullanılmadığını ölçmek için kullanılır.

3.3. VERGİ DENETİMİNDE MALİ ANALİZDEN BEKLENEN AMAÇ

Günümüzde daha çok yöneticiler ve finans kuruluşları tarafından kullanılan mali analiz teknikleri, vergi incelemesinde de 1991 yılından itibaren yavaş yavaş kullanılmaya başlanmıştır. Klasik denetim tekniklerinin yanında çağdaş denetim tekniklerinin uygulamaya konulması vergi denetiminin etkinliğini ve verimliliğini aynı zamanda devletin vergi gelirlerini artırmaktadır.

Mali analiz tekniklerini kullanan kesimler, elde ettikleri verileri farklı amaçlar için kullanırlar. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi; işletme ortakları işletmenin kârlılık durumunun analizinde, işletmeye kredi sağlayanlar, kredinin dönme olasılığı vb. üzerinde dururlar. Bu yüzden de aynı firma için yapılan analiz her kesim için farklı anlamlar taşımaktadır.

Devletin inceleme elemanlarının, mali analiz tekniklerini, vergi incelemelerinde kullanmalarının amacı; işletme vergi kaçakçılığı yapıyor mu? Yapıyorsa ne kadar vergi kaçırıyor? gibi sorulara cevap bulmak değildir. Asıl amaç; işletmenin mali tablolarının, mali analiz teknikleriyle incelenerek vergi kaçak ve kayıplarının olma olasılığını gösteren sinyallerin ve belirtilerin tespit edilmesidir. Bu nedenle vergi incelemesinde mali analiz tekniklerinden yararlanırken vergi matrahını etkileyen unsurlar üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir.

Ancak vergi incelemesinde mali analiz tekniklerinden yararlanma imkanı ve başarı olasılığı belirli şartlar altında mümkündür. Bu şartlar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.⁷⁹

⁷⁹ Hasan Yağın, "Vergi Denetiminde Mali Analiz Tekniklerinin Kullanılması ve Uygulama Yöntemlerine İlişkin Öneriler", LXXVIII-4/37-29 Sayılı Bilim Raporu (15 Ekim 1992), s.15.

- Mali analiz tekniklerinden vergi incelemesinde yararlanılabilmesi için tek düzen hesap planının mevcudiyeti şarttır.
- Çağımızda her alanda olduğu gibi vergi inceleme elemanları tarafından da bilgisayar kullanımı bir zorunluluktur.
- Sektörlerin mali özelliklerinin ve tipik oranlarının tespit edilmiş olması gerekmektedir.

Aynı endüstri kolunda çalışan işletmeler, benzer mali ve işletme sorunları ile karşılaşabildiklerinden, ilgili işletme incelenirken o endüstrinin tipik oranlarının, aynı hesap dönemine ait olmak koşuluyla, ölçü olarak alınması, karşılaştırmalar yapılması gerekmektedir. Bu tür bir karşılaştırma, işletmenin mali durumu ve faaliyet sonuçları açısından ilgili endüstri içindeki yeri hakkında bir fikir verebilir. Şunu belirtmek gerekir ki, tipik oranlar ideal durumu göstermeyip, temsili bir niteliğe sahiptir. Endüstrinin tipik oranları, her işletmenin ulaşmak için çaba harcaması gereken büyüklü rakamlar değildir. Bazen çok başarılı, çok iyi yönetilmiş firmaların oranları, tipik oranların üzerinde olabileceği gibi, altında da kalabilir. Bununla beraber, incelenen işletmenin oranları, benzer firmalara veya endüstri ortalamasına kıyasla büyük ayrılıklar gösteriyorsa, analistin bu ayrılış nedenlerini araştırması gerekir. Tipik oranlardan endüstri ortalamasından büyük ayrılıklar, daha derinliğine bir inceleme için, analiste bir uyarı ışığıdır. 1986-1996 yılına ait tipik oranlar eklerde verilmiştir.

Bu şartlar dışında en önemli husus, mali analiz tekniği kullanarak vergi incelemesi yapacak denetim elemanının mali tablolara hakim ve vergi incelemesi konusunda yeteri kadar tecrübeye sahip olması gerekliliğidir. Mali tablolarda yer alan kalemlerdeki herhangi bir değişimin dönem kârını nasıl etkileyebileceği veya bu değişimin vergi kaybına neden olacak hangi fiillerin belirtisi olabileceği denetim elemanı tarafından anında algılanabilmelidir.

Bu nedenle mali analiz tekniklerinin vergi incelemelerinde kullanılabilme olasılığı ve verimliliği denetim elemanının niteliğine birebir bağlıdır.

3.4. VERGİ İNCELEMELERİNDE MALİ ANALİZDEN YARARLANMA ŞEKİLLERİ

Vergi incelemelerinde mali analiz tekniklerinden yararlanma imkanları, incelemeye alınan veya alınacak firmaların tespit şekline göre farklılık arz etmektedir.

Mali analiz tekniklerinden vergi denetiminde, aşağıda verilen üç aşamada veya şekilde yararlanılabilir:⁸⁰

1. İncelenecek beyanname seçiminde
2. Vergi denetiminde üzerinde durulacak, derinleştirilecek noktaların saptanmasında
3. Vergi kaybına ilişkin ekonomik göstergelerin belirlenmesinde
4. Devamlı gözetim altında tutulan firmaların vergi incelemesinde

3.4.1. İncelenecek Beyanname Seçiminde Mali Analiz

Bu vergi inceleme yönteminde, incelenecek mükellefler çeşitli kriterler esas alınarak verilen beyannameler üzerinden seçilir. Daha sonra bu seçilen mükellefler nezdinde vergi incelemesine başlanır.

Ayrıca beyannameyi incelemeye alınacak mükelleflerin seçiminde mali analizden yararlanabilmek için o ekonomik faaliyet alanına ilişkin tipik oranların veya göstergelerin belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de tipik oranların saptanmasına ilişkin çalışmalar sınırlıdır. Bu konuda İstanbul Sanayi Odası’nın bazı çalışmaları varsa da bunlar yetersizdir.

Odaların bu konuda çalışmalarının yanısıra T.C. Merkez Bankası risk santralinde toplanan bilgilerden de tipik oranların hesaplanmasında yararlanılabilir. Bankacılık sisteminde belli büyüklüğün üstünde kredi kullanan firmalara ilişkin bilgiler T.C. Merkez Bankası risk santralizasyonunda toplandığından, bu bilgilerden yararlanılarak yan ürün olarak tipik oranlar geliştirilebilir.⁸¹

İncelenecek beyannamelerin seçimi sırasında oran analizinden etkin bir şekilde yararlanılmaktadır.

Vergi incelemeleri için özellikle aşağıda açıklanan oranlardan yararlanılabilir.

1. Cari Oran (Dönen Varlıklar/Kısa Süreli Borçlar)
2. Borç/Öz Sermaye Oranı
3. Duran Varlıklar, Net/Öz Sermaye Oranı

⁸⁰ Öztin Akgüç, “Çağdaş Vergi Denetiminde Finansal Analiz” Maliye Hesap Uzmanları Derneği tarafından düzenlenen Çağdaş Vergi Denetimi konulu sempozyumda sunulan (3) no’lu tebliğ (İstanbul: 9 Mart 1991), s.23.

⁸¹ Akgüç, a.g.e., s.24.

4. Borç/Aktif Toplamı Oranı
5. Stok Devir Hızı (Satışlar/Ortalama Stok)
6. Varlık Devir Hızı (Satışlar/Ortalama Aktif Toplamı)
7. Brüt Satış Kârı Oranı (Brüt Satış Kârı/Satışlar)
8. Faaliyet Kârı/Satışlar Oranı
9. Bilanço Kârı/Satışlar Oranı
10. Bilanço Kârı/Ortalama Öz Sermaye Oranı

Bu yararlanma şeklini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:⁸²

- Sektörler itibariyle tespit edilen oranlar bilgisayarın hafızasına yüklenir.
- Beyanname seçiminde esas alınacak oranlar tespit edilir.
- Her firma bazında bilgisayar yardımıyla oran tespiti yaptırılır.
- Tipik oranlardan sapmalar gösteren firmaların beyanları incelemeye alınır.

Yukarıda belirtildiği gibi ekonomik faaliyet alanlarına ilişkin belirlenen tipik oranlar, incelemeye alınacak beyannamelerin seçiminde bir ölçü olarak kullanılmaktadır. Tipik oranlardan büyük ölçüde sapma gösteren firmaların beyannamelerini incelemeye almada öncelik verilmektedir.

3.4.2. Vergi Denetiminde Üzerinde Durulacak, Derinleştirilecek Noktaların Saptanmasında Mali Analiz

Beyanname seçimi aşamasından sonra mali analiz tekniğinden derinlemesine incelenecek noktaların saptanmasında da yararlanılabilmektedir. Tipik oranlardan sapmalar vergi inceleme elemanı tarafından titizlikle incelenmeli ve risk tanımlamaları yapılmalıdır.

3.4.3. Ekonomik Göstergelerin Belirlenmesinde Mali Analiz

İncelenen firmanın özellikle kârlılık konusunda oranlarının yetersiz oluşu, tipik oranlara göre düşük düzeyde kalınması, firmanın satış, kâr ve öz sermaye artışı konusunda ekonomideki gelişmelere ters eğilimler göstermesi, vergi kaybı konusunda bir gösterge oluşturabilir. Bunun için incelenen firmanın diğer firmalarla özellikle

⁸² Hasan Yalçın, "Vergi Denetiminde Mali Analiz Tekniklerinin Kullanılması" **Vergi Dünyası Dergisi**. Sayı no.190, (Haziran 1997), s.85.

sektördeki tipik oranlarla karşılaştırılması gerekir. Sektöre ilişkin tipik oranların belirlenmesi, bu konuda ekonomik gösterge hâтта bir tür kanıt oluşturabilir.⁸³

3.4.4. Devamlı Gözetim Altında Tutulan Firmaların Vergi İncelemesinde Mali Analiz

Bu vergi inceleme yönteminde aynı sektörde yer alan belirli sayıda firmalar (genellikle 20 ile 30 arasında) vergi inceleme elemanının sürekli gözetimi altındadır ve belirli aralarla bütün firmalar vergi incelemesine alınmaktadırlar. Bu vergi inceleme yönteminde, vergi incelemesinin önleyici fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Vergi incelemelerinin önleyici fonksiyonu, meydana geldikten sonra hata ve hileleri ortaya çıkararak bunları cezalandırmak yerine, söz konusu hata ve hile kaynaklarını ortadan kaldırmak suretiyle, bunların yapılmasını önleyici etkiler yaratılmasını amaçlar.⁸⁴

Devamlı gözetim altında tutulan firmaların vergi incelemesinde mali analiz tekniklerinden daha etkin bir şekilde yararlanılmaktadır. Çünkü işletme sayısı azdır ve işletmelerin hepsi aynı sektördedir. Bu durum da her türlü mali analiz tekniğinin kolayca uygulanmasına olanak vermektedir.

Vergi inceleme elemanı yıl içinde ve dönem sonunda işletmelerin vermiş oldukları bütün beyannameleri ve mali tabloları analiz ederek, vergi incelemesi açısından risk taşıyan noktaları ve vergi kaybına neden olabilecek durumları tespit eder. Böylelikle işletmelerin inceleme önceliği ve incelenecek noktalar belirlenmiş olur. Daha sonra bu tespit edilen noktalar doğrultusunda incelemelere başlanır.

Yukarıda da belirtildiği gibi mali analiz teknikleri bu vergi inceleme yönteminde işletmelerin incelenme önceliğinin ve incelenecek noktaların tespitinde etkin olarak kullanılmaktadır. Ancak beklenen verimliliğin sağlanabilmesi denetim elemanının eğitimine ve tecrübesine bağlıdır.

Takip eden çalışmada mali analiz tekniklerinden yararlanarak risk taşıyan noktaların nasıl tespit edileceğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Ancak bu bilgiler geliştirilmeye oldukça açıktır. Ayrıca “mali tablolarda meydana gelen değişimler veya kalemler arasındaki oranlar, analizin yapıldığı dönemin ekonomik şartları ve mali

⁸³ Öztin Akgüç, a.g.e., s.9.

⁸⁴ Mehmet Akbay, “Vergi İncelemeleri ve Vergi Denetimi”, 1990 Yılına Girerken Türkiye’de Denetimin Etkinlik ve Verimliliği Sempozyumu, (Ankara: Şubat 1990), s.215.

mevzuatı esas alınarak yorumlanmalıdır.”⁸⁵ Bugün herhangi bir anlam ifade etmeyen oranlar mali mevzuatta meydana gelen bir değişimle bazı risklerin sinyali olabilir.⁸⁶

3.5. RİSK TAŞIYAN NOKTALARIN SAPTANMASINDA ORAN ANALİZİNİN KULLANILMASI

Daha önceden de belirtildiği gibi mali analiz tekniklerinin vergi incelemesinde kullanılmasının amacı vergi kaçak ve kayıplarının olma olasılığını gösteren sinyallerin veya belirtilerin tespit edilmesidir. Bu yüzden de vergi matrahını etkileyen kalemler üzerinde durulmaktadır.

Vergi incelemesinde en etkin şekilde kullanılan mali analiz tekniği oran analizidir.

“Oran analizi, işletmenin faaliyet sonuçlarına ilişkin mali tablolarda yer alan çeşitli kalemler arasında kurulacak ilişkiler sonucu elde edilen ve işletmenin likiditesine, kârlılığına, mali yapısına ve çalışma durumuna ilişkin bilgiler edinmeye yarayan oranlardır.”⁸⁷

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi rasyo analizinde oranlar belirli açılardan sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır.

3.5.1. Likidite Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar

Likidite rasyoları işletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini zamanında yerine getirip getiremeyeceği konusunda bilgi sağlar. Tabi ki bu rasyoların anlamı kullanıcılar açısından farklılıklar göstermektedir.

Likidite durumunun analizinde kullanılan oranların tipik oranlardan düşük çıkması, analizi kimin yaptığına bakılmaksızın işletme tarafından önemle üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkarken, bu oranların tipik oranlardan yüksek çıkması her zaman işletmenin iyi durumda olduğunu göstermeyecektir. Bu nedenle oranlara dayalı olarak yapılacak yorumlarda mutlak doğrular olarak ele

⁸⁵ Ahmet Demir, *Mali Tablolar ve Uygulaması* (Üçüncü basım. İstanbul: Çağdaş Müşavirlik Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi, 1997), s.640.

⁸⁶ Yalçın, (1997), *a.g.e.*, s.20.

⁸⁷ Özer, *a.g.e.*, s.852.

alınmamalıdır ve özellikle konuya ilişkin diğer rasyolar ve analiz teknikleriyle desteklenmelidir.⁸⁸

Bu grup altında toplanan oranların, tipik oranlardan sapmalar göstermesi aşağıdaki risklerin göstergesi olabilir.

- Kısa vadeli borçlar yüksek olabilir. Bunun sonucunda işletme açısından yabancı kaynağın yaratabileceği her türlü risk olabilir.

1. Kredinin firmada kullanılmaması

2. Finansman gideri kısıtlamasının yanlış hesaplanması

3. Kredinin ithal edilen maddi duran varlıklara ait olmasının getireceği riskler.

4. Borçlanmanın örtülü sermaye ve örtülü kazanç dağıtımını açısından ortaya çıkaracağı riskler.

- Dönem sonu stoklarının maliyet bedelleri hatalı tespit edilmiş (düşük veya yüksek değerlendirilmiş) olabilir.

- Kasa hesabında aşırı bir fazlalık olabilir. Bu ise paranın ortaklar tarafından çekilmiş olma riskini, dolayısıyla örtülü kazanç dağıtımını gündeme getirebilir.

- Kasa hesabının düşme göstermesi peşin satışlarla ilgili risklerin de bir göstergesi olabilir.⁸⁹

$$\text{İşletmenin satış artış oranı} = \frac{St - St_1}{St_1}$$

St= İnceleme dönemindeki satış tutarı

St₁= Bir önceki dönemde satış tutarı

İşletmedeki satış artış oranının çok yavaş, hatta düşme eğilimi göstermesi satışlarla ilgili riskleri gündeme getirebilir.

“Satılan mal ve hizmet tutarlarının tamamen veya kısmen kayıtlara yansıtılmaması sonucu vergi kaçakçılığı yapılabilir. Satışların gizli yapılması, satılan miktarların daha az gösterilmesi, çift fatura kullanılması, uydurma firmalara satış yapılması gibi yolsuzluklar sonucu vergi kaçırılması en çok uygulanan şekillerdir.”⁹⁰

⁸⁸ Aynı, s.856.

⁸⁹ Akgüç, (Haziran 1991), a.g.e., s.6.

⁹⁰ Bildirici, a.g.e., s.27.

3.5.2. Finansal Yapının Analizinde Kullanılan Oranlar

Bu grupta yer alan rasyolar işletmenin finansal yapılarını göstermektedirler. Daha açık bir ifadeyle “işletmede kullanılan yabancı kaynak ve özkaynak oranı ile bunlar arasındaki ilişkiyi belirlerler.”⁹¹

Bu rasyoların tipik oranlardan sapmalar göstermesi aşağıdaki risklerin göstergesi olabilir.

- Borçlanmadan kaynaklanabilecek riskler gündeme gelir. Özellikle örtülü sermayenin mevcudiyetinin göstergesi olabilir.
- Bu riskler aktif toplamının fazla olmasından kaynaklanabilir. Bu durumda aktiflerin hangi kalemlerden oluştuğu tespit edilerek, normalden sapma gösteren kalemlerin meydana getireceği riskler belirlenir. Mesela aktif toplamının fazla olması maddi duran varlıklardan kaynaklanabilir. Maddi duran varlıkların değerlemesi, amortisman uygulaması yanlış yapılmış olabilir. Bu durum ise vergi matrahını etkilemektedir.

3.5.3. Çalışma Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar

Bu grup altında toplanan rasyoların, tipik oranlardan sapmalar göstermesi aşağıdaki risklerin mevcudiyetini gösterebilir.⁹²

- Stoklara bağlı olarak ortaya çıkan riskler olabilir.
- Alacaklara bağlı olarak ortaya çıkan riskler olabilir. Şüpheli alacağın yanlış uygulanması, vazgeçilen ve değersiz alacak uygulamasında ortaya çıkan diğer riskler mevcut olabilir. Alacak senetlerine ilişkin reeskont uygulamalarında hatalar olabilir.
- Maddi duran varlıklardan kaynaklanan riskler olabilir. Maddi duran varlıkların düşük bedelle satılmış olması, maliyet bedeli artırımı uygulamasının yanlış hesaplanmış olması vb.
- Satışlardan kaynaklanan riskler olabilir. Faturasız satışların olması, faturaların yasal defterlere eksik yansıtılması gibi.

⁹¹ Demir, a.g.e., s.640.

⁹² Yalçın, (1991), a.g.e., s.22.

3.5.4. Kârlılık Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar

“İşletmelerin bir hesap dönemindeki başarılarının göstergesi elde ettikleri dönem kârlarıdır. Faaliyet sonucundaki bu başarıyı ölçmeye yarayan rasyolara kârlılık rasyoları denilmektedir.”⁹³

İşletmedeki kâr artış hızının yavaşlığı vergi incelemesinde bir gösterge olabilir. bu yüzden işletmenin kâr artış hızı hesaplanabilir.

$$\text{Bir işletmenin kâr artış hızı} = \frac{K_t - K_{t1}}{K_{t1}}$$

K_t , dönem kârı

K_{t1} , bir önceki dönem kârı

İşletmenin kâr performansı değerlendirilirken

Brüt Satış Kârı/Satışlar

Faaliyet Kârı/Satışlar

Bilanço Kârı/Satışlar

Bilanço Kârı/Ortalama Öz Sermaye

oranları hesaplanabilir.⁹⁴ Bu oranların düşük görülmesi veya düşmesi firmanın bir yandan satış hasılatının, diğer yandan giderlerinin daha yakından incelenmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

İşletmenin kâr performansı düşük görülüyorsa, işletmenin giderlerine ilişkin şu oranlar hesaplanabilir.

Satılan Mal Maliyeti/Satışlar

Satış Giderleri/Satışlar

Finansman Giderleri/Satışlar

Bu oranların yüksekliği, işletmenin giderlerini şişkin göstermesinin veya satış hasılatını gizlemesinin bir sonucu olabilir.

⁹³ Bektöre, Çömlekçi ve Sözbilir, a.g.e., s.234.

⁹⁴ Akgüç, (Haziran 1991), a.g.e., s.7.

3.6. KARŞILAŞTIRMALI MALİ TABLOLARIN RİSK TANIMLAMASINDA KULLANILMASI

Karşılaştırmalı analiz, bir işletmenin farklı tarihlerde düzenlenmiş mali tablolarında yer alan kalemlerde görülen değişikliklerin incelenmesi ve bu değişikliklerin değerlendirilmesidir. Bu analizde belirli bir tarihte düzenlenmiş mali tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişki değil, bu kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu artış ve azalışlar incelenmektedir.⁹⁵

Mali tablolarda yer alan kalemlerde, önemli miktarlardaki artış ve azalışlar bize o işletmenin yıl içinde yapmış olduğu faaliyetleri hakkında bazı ipuçları verebilir. Bu ipuçlarından hareketle o kalemlerde meydana gelen değişimin vergisel sonuçları incelenerek, risk tanımlamaları yapılabilir. Maddi duran varlıklardaki önemli bir azalış, şüpheli alacaklardaki artışlar, stoklardaki artış ve azalışlar buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek riskleri gündeme getirebilir.

3.7. YÜZDE METODU İLE ANALİZ YÖNTEMİNİN RİSK TANIMLAMASINDA KULLANILMASI

Yüzde metodu ile analiz tekniği aynı endüstri kolunda çeşitli işletmeler arasında karşılaştırma yapılmasına ve her endüstri koluna ait ortalama oranların hesaplanmasına imkan verebilmektedir. Bu özellik yüzde metodu ile analiz yönteminin vergi incelemelerinde kullanılma olasılığını artırmaktadır.

Her sektörün kendine has bazı özellikleri bulunmakta ve sektör içinde yer alan işletmelerin mali tabloları vasıtasıyla bu özelliklerin bir kısmı kamuya yansımaktadır. Vergi inceleme elemanlarını direkt olarak ilgilendiren söz konusu sektörlerin mali özellikleridir. Bu durumda aynı sektörde yer alan işletmelerin mali tabloları ve bu tablolarda yer alan kalemleri normalden sapmalar gösterenleri bilgisayarlar yardımıyla tespit etmek kolay olacaktır. Örneğin sektörde yer alan işletmelerin hepsinde döner varlıklar bilanço toplamının %7-10'unu oluştururken, aynı sektörde yer alan diğer işletmelerde bu oran %20 olabilir. Normalden sapma gösteren işletmenin vergi

⁹⁵ Akgüç, (1994), a.g.e., s.153.

incelemesi açısından hangi tür risk gruplarını gündeme getireceği tespit edilecek ve incelemeye bu doğrultuda devam edilecektir.⁹⁶

3.8. VERGİ İNCELEMESİNDE KARŞILAŞILAN RİSKLER

3.8.1. Faaliyet Giderlerine İlişkin Riskler

1. Genel Giderlere İlişkin Oluşabilecek Riskler.
 - 1.1. İşletme ile ilgili olmayan harcamalar gider yazılmış olabilir.
 - 1.2. Maliyete girecek harcamalar direkt gider yazılmış olabilir.
 - 1.3. Gelecek dönemlere ait giderler bu döneme yazılmış olabilir.
 - 1.4. Kanuni olmayan karşılıklar ayrılıp gider yazılabilir. (Karşılık ayrılacak durumlar vergi kanunlarında açıkça düzenlenmiştir.)
 - 1.5. Bir harcamanın tutarı birden fazla ve farklı bedelle gider yazılmış olabilir.
 - 1.6. Amortismanına tabi olması gereken bir aktif alışı direkt gider yazılmış olabilir.
 - 1.7. Aktifleştirilmesi gereken harcamalar gider yazılmış olabilir.
 - 1.8. Kanuni olarak gider yazılmaması gereken bir harcama gider yazılmış olabilir.
 - Alınan hediyeler,
 - Çalınan mallar,
 - Başsağlığı ilanları,
 - Dinlenme sitesi giderleri (vb.)
 - 1.9. Yurtdışı götürü gider uygulamasında hata yapılmış olabilir. (GVK.4061, 194 Seri No.lu G.V. Genel Tebliği)
 - 1.10. Değeri düşen mallar direkt gider yazılmış olabilir. (VUK. Md.274, 278, 267).
 - 1.11. Gider pusulası uygulamasında hatalar yapılabilir. (VUK.Md.234, 225, Seri No.lu V.U.K. Genel Tebliği)

⁹⁶ Yalçın, (1991), a.g.e., s.24.

1.12. Perakende satış fişine dayanılarak gider yazılmasında hatalar yapılmış olabilir. (VUK.Md.233, 204 Seri No.lu V.U.Ė. Genel Tebliğ).

2. Sosyal Giderlere İlişkin Oluşabilecek Riskler

2.1. Hizmet erbabına yemek vermek suretiyle sağlanan menfaatlerin gider yazılması için aranan şartlar yerine getirilmemiş olabilir. (G.V.K. 23/8, 40/2 ve 186 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğ)

2.2. Sözkonusu giderler mükerrer ve fazla tutarla kayıtlara intikal etmiş olabilir.

2.3. İlaç ve tedavi giderleri işletme ile ilgili olmayabilir. Veya işletmenin ve personelinin normal tedavi giderleri olmayabilir. (Tüp bebek tedavisi için yapılan harcamalar gibi.)

2.4. Ödenmeyen sigorta primleri gider yazılmış olabilir. (506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Değişik 80.Madde)

2.5. Şahıs sigorta primi uygulamasında hatalar yapılmış olabilir. (G.V.K. Md.63)

2.6. İsteğe bağlı sigorta primleri gider yazılmış olabilir.

3. Gider yazılan zarar, ziyan ve tazminatlar kanunda belirtilen şartları taşıyor olabilir. (GVK. Md.40/3).

4. Seyahat ve İkamet Giderlerine İlişkin Oluşabilecek Riskler

4.1. Seyahat işle ilgili olmayabilir.

4.2. Hem gerçek gider usulü hem de harcırah uygulaması yapılmış olabilir. (GVK.Md.40/4, Harcırah Kanunu 24/2)

4.3. Yurtdışı ve yurtiçi harcırahları yanlış tespit edilmiş olabilir.

4.4. Seyahat ve ikamet harcamalarının gider yazılması için gereken diğer şartlar olmayabilir. (GVK.Md.40/4).

5. Taşıt Giderlerine İlişkin Riskler

5.1. Binek otomobillerinin giderlerinin tamamı gider yazılmış olabilir.

5.2. Personelin kendi aracı ile işe gidiş gelişi nedeniyle ödenen bedelleri gider yazılmış olabilir.

3.8.2. Finansman Giderlerine İlişkin Riskler

1. İşletme ile ilgili olmayan kredilerin faizi gider yazılmış olabilir.
2. Finansal kiralamaya ilişkin ödenen kira bedelerinin gider yazılmasında hata yapılmış olabilir.⁹⁷
3. Stok değerlemesinde lifo metoduna uygulayan veya yeniden değerlendirme yapan firmalar finansman giderlerinin tamamını gider yazabilirler.
4. Maliyete intikal ettirilmesi gereken finansman giderleri direkt gider yazılmış olabilir. (163 Seri No.lu VUK. Genel Tebliği)
5. Firmalar arası finansman gideri aktarımı yolu ile örtülü kazanç dağıtımına olanak verilmiş olabilir.
6. Örtülü sermaye niteliğindeki borçlanmalar için faiz ve benzeri ödemeler yapılmış olabilir.

3.8.3. Amortisman Uygulamasında Ortaya Çıkabilecek Riskler

1. Amortisman konulu aktifin değeri hatalı tespit edilmiş olabilir. (VUK Md.270).
2. Amortisman oranı hatalı uygulanmış olabilir.
3. Amortisman uygulamasında matematiksel hatalar yapılmış olabilir.
4. Kıst amortisman uygulamasında hata yapılmış olabilir.
5. Gayrimenkulün değerini arttırıcı harcamalar direkt gider yazılmış olabilir.
6. Amortisman uygulamasına başlama tarihinde hata yapılmış olabilir.
7. Amortisman tabii tutulması gereken bir harcama gider yazılmış olabilir.

3.8.4. Yenileme Fonu Uygulamasında Ortaya Çıkan Riskler

1. Yenileme fonu ayrılması için gereken şartlar mevcut olmayabilir. (VUK.Md.328, 329)

-Bilanço esasına göre defter tutulmamış olabilir.

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hasan Yalçın, Selçuk Yücel, **Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamasında Giderler** (İkinci basım. İstanbul: Kılavuz Yayıncılık, 1996).

-Sabit kıymetin yenilenmesi zaruri olmayabilir veya işletmeyi idare edenlerce karar verilmemiş olabilir.

-Satın alınan kıymet aynı nitelikte olmayabilir.

2. Yenileme fonunun kullanılma süresinde hata yapılmış olabilir. (Bu sürenin hesaplanması uygulamada tartışmalıdır. Vergi idaresinin tebliğ ile bildirdiği bir görüşü yoktur.)

3. Yenileme fonu hesabında birden fazla satış kârı olabilir. Bu durumda yenileme fonu uygulamasında hatalar yapılabilir.

4. Yenileme fonu uygulamasına ilişkin muhasebe kayıtları hatalı yapılmış olabilir.

3.8.5. Özel Maliyet Bedeline İlişkin Riskler

1. Özel maliyet bedeli olarak dikkate alınması gereken bir harcama direkt gider yazılmış olabilir. (VUK.272, 327. maddeler.)

2. Özel maliyet bedelinin itfasında hata yapılmış olabilir.

2.1. Kira süresine göre eşit yüzdelerle itfa edilmemiş olabilir.

2.2. Kira süresi belli olmadığı durumlarda 5 yılda itfa edilmemiş olabilir.

3. Kira süresinin bir yıl olması halinde muvaazalar olabilir.

4. Özel maliyet bedeli kapsamına giren harcamalar, mükerrer ve fazla kayıtlara intikal ettirilebilir.

3.8.6. Alacaklardan Kaynaklanan Riskler

1. Alacak senetlerine ilişkin reeskont uygulaması hatalı yapılmış olabilir. (Bunun için bakınız reeskont uygulamasında riskler.)

2. Şüpheli alacak uygulamasında hata yapılmış olabilir.

3. Değersiz alacak uygulamasında hata yapılmış olabilir. (VUK.Md.322)

4. Vazgeçilen alacak uygulamasında hata yapılmış olabilir. (VUK.Md.324)

3.8.7. Şüpheli Alacak Uygulamasına İlişkin Ortaya Çıkabilecek Riskler

1. Şüpheli alacak ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmayabilir.
2. Alacağın şüpheli hale gelmesi için aranan şartlar mevcut olmayabilir. (VUKMd.323)
3. Alacak teminatlı olabilir.
4. Karşılık alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılmamış olabilir.
5. Alacak mal alımına yönelik avans olabilir. (Bu durum uygulamada tartışmalıdır.)
6. Katma Değer Vergisinden kaynaklanan alacak olabilir. (Bu durum uygulamada tartışmalıdır.)
7. Kamu kuruluşlarından olan alacaklar için karşılık ayrılmış olabilir. (Bu tür alacaklar için karşılık ayrılabilmesi yönünde Dayanışma Komisyonu Kararı vardır. Ancak bu durum halen yoğun tartışmalara konu olmaktadır.)
8. Hatır senedinden kaynaklanan alacaklar olabilir.
9. Alacak döviz cinsinden olan alacakların şüpheli hale gelmesi özellik arzeder. Bu şartlar mevcut olmayabilir. (32 sayılı karara ilişkin 91-32/5 sayılı tebliğin 22.maddesi)
10. Şüpheli hale gelen alacak daha sonra tahsil edilmiş olabilir.

3.8.8. Reeskont Uygulamasında Ortaya Çıkabilecek Riskler

1. Reeskont uygulaması iç iskonto yöntemi ile yapılmamış olabilir.
2. Reeskont oranı hatalı uygulanmış olabilir.
3. Senetli alacak ve borç senetlerinin bir kısmı reeskonta tabi tutulmuş bir kısmı tutulmamış olabilir.
4. Hatır senetleri için reeskont uygulanmış olabilir.
5. Gelir kaydedilmeyen faaliyetlere ilişkin alacak senetleri reeskonta tabi tutulmuş olabilir.
6. Reeskonta esas alınan senetlere ilişkin bilgiler hatalı girilmiş olabilir.

7. Vadeli çekler için reeskont ayrılmış olabilir.
8. Reeskonta tabi tutulan senetler için ayrıca faiz hesaplanmış olabilir.
9. Yabancı para üzerinden düzenlenen senetler için reeskont ayrılmış olabilir.

(Bu durum uygulamada tartışmalıdır. Genel kabul gören görüş reeskont ayrılması fakat farklı oran uygulanması yönündedir.)

3.8.9. Alışlardan Kaynaklanan Riskler

1. Örtülü kazanç dağıtımına olanak verecek şekilde yüksek bedelli alışlar yapılmış olabilir.
2. Sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge olabilir.
3. Alışlardan kaynaklanan alış iskontoları kayıt dışı bırakılmış olabilir.
4. Alış faturalarından kaynaklanan muhasebe hataları olabilir.
 - 4.1. Alınan faturalar birden fazla kaydedilmiş olabilir.
 - 4.2. Alınan faturalar yüksek bedelle kayıtlara intikal ettirilmiş olabilir.

3.8.10. Satışlardan Kaynaklanan Riskler

1. Faturasız satış yapılmış olabilir.
2. Düşük bedelli fatura düzenlenmiş olabilir.
3. Yüksek miktarlı ve düşük birim fiyatlı fatura düzenlenmiş olabilir.
4. Faturaların asılları ile örnekleri farklı bedeller üzerinden düzenlenmiş olabilir.
5. Satış hasılatını gizlemeye yönelik muhasebe hataları yapılmış olabilir.
6. Satış iskontoları vasıtasıyla örtülü kazançta olanak verilmiş olabilir.
7. Vadeli satışlardan kaynaklanan vade farkları için fatura düzenlenmemiş olabilir.
8. Kaydi envanterinde dengesizlik olabilir.

3.8.11. Yatırım İndirimi Uygulamasına İlişkin Ortaya Çıkabilecek Riskler

1. Yatırım indirimi uygulamasından yararlanmak için gereken şartlar olmayabilir. (GVK.Ek.2 Md,187 Seri No.lu G.V.Genel Tebliğ)

2. Yatırım indirimine konu aktif değerlerin maliyet bedeli hatalı tespit edilmiş olabilir. (VUK.270, 271, 163 Seri No.lu VUK Genel Tebliğ)
3. Yatırım indirimine konu olmayan bir harcama için yatırım indirimi uygulanmış olabilir. (GVK.Ek.3, 187, 195 Seri No.lu G.V. Genel Tebliğleri)
4. Yatırım indiriminin oranı yanlış uygulanmış olabilir.
5. Yatırım indiriminin hesaplanmasında hata yapılmış olabilir.
6. Yatırımlara ilişkin olarak alınan sübvansiyonlar bilanço pasifinde biriktirilerek yatırım döneminin sonunda yatırımların maliyetinden toplu olarak düşünülmüş olabilir. (176 Seri No.lu VUK Genel Tebliğ)
7. Yatırım indiriminin başlangıç tarihinde hata yapılmış olabilir.
8. Yatırım indirimine konu aktif değerler parça parça satılmış olabilir.
9. Yatırım indiriminde endeksleme yönteminde hata yapılmış olabilir. (185, 197, G.V., G.T.)
10. Finansal kiralama yolu ile elde edilen aktifler için yatırım indirimlerinden yararlanılmış olabilir. (146-150 Seri No.lu G.V., G.T.)
11. Zarar mahsubunun ve yatırım indirimi uygulamasının birlikte yapılması halinde hatalar yapılmış olabilir.
12. Diğer istisnalar ile birlikte uygulanması esnasında hatalar yapılmış olabilir.
13. Finansman Fonu uygulamasında hatalar yapılabilir. (KVK. Mükerrer 8.Madde, 50 Seri No.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğ)
14. YMM Tasdik işlemleri yaptırılmamış olabilir.
15. KDV erteleme uygulamasından yararlanılmış olabilir. Bu durumdan bundan kaynaklanan riskler olabilir. (26, 42, 49 Seri No.lu KDV, Genel Tebliğler)
16. KDV desteği uygulamasından yararlanılmış olabilir. Bu durumda bundan kaynaklanan riskler oluşabilir. (Yatırımlarda Devlet Yardımları ile ilgili 95/2 No.lu Tebliğ)

3.8.12. Örtülü Kazanç Dağıtım İle İlgili Riskler

1. Ortaklara ve diğer ilgili kişilere düşük bedelle veya bedelsiz mal veya hizmet verilmiş olabilir.
2. Ortaklardan veya diğer ilgili kişilerden bedelle mal veya hizmet alınmış olabilir.

3. Ortaklardan veya diğer ilgili kişilerden yüksek faiz ve komisyonla ödünç para alınmış olabilir.
4. Ortaklara veya diğer ilgili kişilere faizsiz veya düşük faizle borç para verilmiş olabilir.
5. Anılan kişilerde olan münasebetlerinde emsaline göre yüksek veya düşük bedeller üzerinden kiralama veya kiraya verme muamelelerinde bulunmuş olabilir.
6. Yüksek ücretler verilmesi suretiyle örtülü kazanç dağıtılmış olabilir.
7. Yıl sonlarında ciro primi iskonto ve benzeri adlarla gereksiz ve kasıtlı indirimlerle örtülü kazanç dağıtılmış olabilir.
8. Yıl içinde kanunen kabul edilmeyen giderler vasıtasıyla örtülü kazanç dağıtımını yapılabilir.
9. Gider aktarımı, komisyon bedeli vb. adlarla örtülü kazanç dağıtımına olanak verilmiş olabilir.

3.8.13. Örtülü Sermaye Uygulaması ile İlgili Riskler

1. Kurum nezdindeki borçlanmaların bazıları örtülü sermaye niteliğine sahip olabilir.
2. Yabancı para üzerinden yapılan borçlanmalar örtülü sermaye niteliğinde olabilir.
3. Kurum tarafından çıkarılan tahviller ortakları tarafından satın alınmış olabilir.
4. Bankalar ve iştirakleri arasındaki borçlanmalar örtülü sermaye niteliğinde olabilir.
5. Alım-satım işlemlerinden kaynaklanan borçlanmalar örtülü sermaye niteliğinde olabilir.

BÖLÜM IV

RASYO ANALİZİNİN BİR TİCARET İŞLETMESİNİN MALİ TABLOLARINA UYGULANMASI

4.1. GENEL AÇIKLAMA

Bu bölümde mali analiz tekniklerinden rasyo (oran) analizi kullanılarak, bir ticaret işletmesinin bilanço ve gelir tablosu üzerinde vergi incelemesi açısından risk taşıyan noktalar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Mali tablolar, işletmelerin belirli bir dönem faaliyet sonuçlarını muhasebe sistemi içindeki bilgilerden hareketle sistemli bir biçimde ilgili mali tablonun düzenleniş amacına uygun olarak gösteren ve işletmeyle ilgili finansal bilgilerin yer aldığı tablolardır.

Mali tabloların düzenlenmesindeki amaç, ilgililere işletme faaliyetleriyle ilgili doğru, güncel, sistemli ve karşılaştırılabilir nitelikte bilgiler sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle mali tablolar gerek işletme ve gerekse işletmeyle ilgili üçüncü kişilere, işletme ve işletme faaliyetleri hakkında değerlendirme yapabilmelerini sağlayacak bilgiler sunan araçtır. Bu nedenle mali tablolardan yararlanan kişi ve kuruluşları iki grupta ele alabiliriz. Bunlardan birincisi işletme, ikincisi ise işletme dışındaki ilgili kişi ve kuruluşlardır.

İşletme dışı bilgi kullanıcılarından biri devlettir. Devlet, hakkı olan vergi alacağını alabilmek için, işletmelerin mali tablolarını inceleyebilir.

Bilanço ve gelir tablosu incelenecek işletme merkez İzmir olmak üzere, tekstil imalat, ithalat ve ihracatı yapan Dahili Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'dir. Çalışmada işletme isminin açıklanmasını istememiştir. Bu yüzden de "X" şirketi olarak anılacaktır.

"X" Tekstil Sanayi A.Ş.'nin 1996 yılına ait ayrıntılı bilanço ve gelir tablosu ve bu mali tablolara göre hesaplanan finansal oranları aşağıda verilmiştir.

X TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI BİLANÇO TİPİ
(1 TL)

AKTİFLER	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
I. DÖNEN VARLIKLAR		
A. HAZİR DEĞERLER	299,140,600	12,641,337,378
1.Kasa	291,051,586	1,021,571,173
2.Alınan Çekler		11,438,187,050
3.Bankalar	8,089,014	181,579,155
4.Verilen Çekler ve Öd.Emirleri (-)		
5.Diğer Hazır Değerler		
B. MENKUL KIYMETLER		
1.Hisse Senetleri		
2.Özel Kesim Tahvil, Senet ve Bonoları		
3.Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları		
4.Diğer Menkul Kıymetler		
5.Menkul Kıymetler Değer Düs.Kars. (-)		
C. Ticari Alacaklar	6,421,803,098	46,190,235,307
1.Alicılar	5,929,282,587	45,691,664,796
2.Alacak Senetleri		
3.Alacak Senetleri Reeskontu(-)		
4.Verilen Depozito ve Teminatlar		
5.Diğer Ticari Alacaklar		
6.Şüpheli Ticari Alacaklar	498,570,511	498,570,511
7.Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı(-)		
D. Diğer Alacaklar	34,967,000	432,370,000
1.Ortaklardan Alacaklar		
2.İştiraklerden Alacaklar		
3.Bağlı Ortaklardan Alacaklar		
4.Personelden Alacaklar		
5.Diğer Çeşitli Alacaklar	34,967,000	432,370,000
6.Diğer Alacak Senetleri Reeskontu(-)		
7.Şüpheli Diğer Alacaklar		
8.Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı(-)		
E. Stoklar	5,932,421,796	67,233,913,365
1.İlk Madde ve Malzeme		
2.Yarı Mamüller		
3.Mamüller		
4.Ticari Mallar	5,543,267,888	62,040,300,132
5.Diğer Stoklar		
6.Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı(-)		
7.Verilen Sipariş Avansları	389,153,908	5,193,613,233
F. Yıllara Yaygın İnş. Ve Onarım Mali.		
1.Yıllara Yaygın İnş.ve Onarım Mal.		
2.Taahhütlere Verilen Avanslar		
G. Gelecek Aylara Ait Gid.Gel Tahakkukları	21,162,258	
1.Gelecek Aylara Ait Giderler	21,162,258	
2.Gelir Tahakkukları		
H. Diğer Dönen Varlıklar		6,286,669,339
1.Devreden K.D.V.		6,286,669,339
2.İndirilecek K.D.V.		
3.Diğer K.D.V		
4.Pesin Ödenen Vergiler ve Fonlar		
5.İş Avansları (1)		
6.Personel Avansları		

X TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI BİLANÇO TİPİ
(1 TL)

AKTİFLER	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
7.Sayım ve Tesellüm Noksanları		
8.Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar		
9.Diğer Dönen Varlıklar Karşılığı (-)		
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	12,709,494,752	132,784,525,389
II.DURAN VARLIKLAR		
A.Ticari Alacaklar		
1.Alicılar		
2.Alacak Senetleri		
3.Alacak Senetleri Rekontu(-)		
4.Verilen Depozito ve Teminatlar		
5.Şüpheli Alacaklar Karşılığı (-)		
B.Diğer Alacaklar	1,375,812	
1.Ortaklardan Alacaklar	1,375,812	
2.İştiraklerden Alacaklar		
3.Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar		
4.Personelden Alacaklar		
5.Diğer Çeşitli Alacaklar		
6.Diğer Alacak Senetleri Rekontu(-)		
7.Şüpheli Alacaklar Karşılığı(-)		
C.Mali Duran Varlıklar	1,000,000	101,000,000
1.Bağlı Menkul Kıymetler		
2.Bağ.Menk.Kıy.Değ.Düş.Karş.(-)		
3.İştirakler	1,000,000	1,000,000
4.İştiraklere Sermaye Taahhütleri(-)		
5.İştir.Serm.Payl.Değ.Düş.Karşılığı(-)		
6.Bağlı Ortaklar		100,000,000
7.Bağlı Ortaklıklara Ser. Taahhütü(-)		
8.Bağl.Ort.Serm.Payl.Değ.Düş.Karşıl.(-)		
9.Diğer Mali Duran Mali Varlıklar		
10.Diğer Mali Duran Varl.Karşılığı(-)		
D.Maddi Duran Varlıklar	9,600,114	1,297,283,473
1.Arazi ve Arsalar		
2.Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri		
3.Binalar		
4.Tesis,Makina ve Cihazlar		
5.Taahhütler		1,218,913,000
6.Demirbaşlar	244,149,559	774,365,608
7.Diğer Maddi Duran Varlıklar		
8.Birikmiş Amortismanlar(-)	(234,549,445)	(695,995,133)
9.Yapılmakta Olan Yatırımlar		
10.Verilen Avanslar		
E.Maddi Olmayan Duran Varlıklar	11,707,853	30,570,178
1.Haklar		
2.Serefiye		
3.Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri		
4.Araştırma ve Geliştirme Giderleri		
5.Özel Maliyetler	111,079,328	142,279,328
6.Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar		
7.Birikmiş Amortismanlar (-)	(99,371,475)	(111,709,150)
8.Verilen Avanslar		

X TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI BİLANÇO TİPİ
(1 TL)

AKTİFLER	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
F.Özel Tükenemeye Tabi Varlıklar		
1.Arama Giderleri		
2.Hazırlık Geliştirme Giderleri		
3.Diğer Özel Tükenemeye Tabi Varlıklar		
4.Birikmiş Tükeme Payları (-)		
5.Verilen Avanslar		
6.Gelecek Yıllara Ait Gid.ve Gel.Tahakl.		84,472,637
1.Gelecek Yıllara Ait Giderler		84,472,637
2.Gelir Tahakkukları		
H.Diğer Duran Varlıklar	2,413,693	178,337,127
1.Gelecek Yıllarda İndirilecek K.D.V.	2,413,693	178,337,127
2.Diğer K.D.V.		
3.Gelecek Yıllar İhtiyaç Stokları		
4.Elden Çıkarılacak St.ve Maddi Dr.Var.		
5.Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar		
6.Diğer Çeşitli Duran Varlıklar		
7.Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)		
8.Birikmiş Amortismanlar (-)		
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	26,097,472	1,691,663,415
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	12,735,592,224	134,476,188,804

X TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI BİLANÇO TİPİ
(TL)

PASIFLER	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
I.KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
A.Mali Borçlar	2,959,982,473	657,482,919
1.Banka Kredileri	2,959,982,473	657,482,919
2.Uzun Vd.Yab.Kred.Anapara Tak.ve Faiz.		
3.Tahvil,Anapara,Borç,Taksit ve Faizler		
4.Çıkarılmış Bonolar ve Senetler		
5.Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler		
6.Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-)		
7.Diğer Mali Borçlar		
B.Ticari Borçlar	2,664,090,058	22,714,812,412
1.Satıcılar	2,664,090,058	12,130,275,797
2.Borç Senetleri		60,000,015
3.Borç Senetleri Reeskontu(-)		
4.Alınan Depozito ve Teminatlar		
5.Diğer Ticari Borçlar		10,524,536,600
C.Diğer Borçlar	109,045,720	102,460,358,188
1.Ortaklara Borçlar	109,045,720	
2.İştiraklere Borçlar		
3.Bağlı Ortaklıklara Borçlar		
4.Personel Borçları		
5.Diğer Çeşitli Borçlar		102,460,358,188
6.Diğer Borç Senetleri Reeskontu (-)		
D.Alınan Avanslar	3,544,138,440	3,290,173,165
1.Alınan Sipariş Avansları	3,544,138,440	3,290,173,165
2.Alınan Diğer Avanslar		
E.Yıllar Yıgın İnş.ve Onarım Hakedişleri		
1.Yıllr.Yayg.İNŞ.ve Onr.Hakediş Bedellr.		
F.Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler	118,926,848	71,278,475
1.Ödenecek Vergi ve Fonlar	69,199,843	44,398,845
2.Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	49,727,005	26,879,630
3.Vd.çeçmiş Ert.tkst.vergi veya Dğ.Yük.		
4.Diğer Yükümlülükler		
G.Borç Ve Gider Karşılıkları	745,427,098	1,536,081,055
1.Dön.Karşı Verç ve Diğ.Yas.Yük.Karşı.	605,307,039	1,794,201,055
2.Dön Karş.Ödenen.Ver.ve Diğ.Yük(-)	(119,880,000)	(258,120,000)
3.Kıdem Tazminatı Karşılığı		
4.Maliyet Gider Karşılıkları		
5.Diğer Borç ve Gider Karşılıkları		
H.Gelecek Aylara Ait Gel.ve Gid.Tahakkl.		18,453,600
1.Gelecek Aylara Ait Gelirler		
2.Gider Tahakkukları		18,453,600
I.Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar		
1.Hesaplanan K.D.V.		
2.Diğer K.D.V.		
3.Merkez ve Şubeler Cari Hesabı		
4.Sayım ve Tesellüm Fazlaları		
5.Diğer Çeşitli Yabancı Kaynaklar		
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	10,141,610,637	130,748,639,814
II.UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		

X . TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI BİLANÇO TİPİ
(TL)

PASIFLER	ÖNCEKİ DÖNEM	CARI DÖNEM
A.Mali Borçlar		
1.Banka Kredileri		
2.Çıkarılmış Tahviller		
3.Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler		
4.Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-)		
5.Diğer Mali Borçlar		
B.Ticari Borçlar		
1.Satıcılar		
2.Borç Senetleri		
3.Borç Senetleri Reeskontu(-)		
4.Alınan Depozito ve Teminatlar		
5.Diğer Ticari Borçlar		
C.Diğer Borçlar	962,202,441	
1.Ortaklara Borçlar	962,202,441	
2.İştiraklere Borçlar		
3.Bağlı Ortaklıklara Borçlar		
4.Diğer Çeşitli Borçlar		
5.Diğer Borç Senetleri Reeskontu(-)		
6.Kamuya Dlan Ertl.ve Taksitli. Borçlar		
D.Alınan Avanslar		
1.Alınan Sipariş Avansları		
2.Alınan Diğer Avanslar		
E.Borç Ve Gider Karşılıkları		
1.Kideme Tazminatı Karşılıkları		
2.Diğer Borç Ve Gider Karşılıkları		
F.Gelecek Yıl.Ait Gelirl.Ve Giderli.Tah.		
1.Gelecek Yıllara Ait Gelirler		
2.Gider Tahakkukları		
G.Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar		
1.6lc.Yıllara Ertl.veya Terkin Ed.K.D.V		
2.Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar		
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	962,202,441	
III.ÖZ KAYNAKLAR		
A.Ödenmiş Sermaye	200,000,000	200,000,000
1.Sermaye	200,000,000	200,000,000
2.Ödenmemiş Sermaye(-)		
B.Sermaye Yedekleri		
1.Hisse Senedi İhraç Pirimleri		
2.Hisse Senedi İptal Karları		
3.M.D.V.Yeniden Değerleme Artışları		
4.İştirakler Yeniden Değerleme Artışlar		
5.Diğer Sermaye Yedekleri		
C.Kar Yedekleri	445,252,256	1,421,779,146
1.Yasal Yedekler	173,927,566	173,927,566
2.Statü Yedekleri		
3.Olağanüstü Yedekler	271,324,690	1,247,851,580
4.Diğer Kar Yedekleri		
5.Özel Fonlar		
D.Geçmiş Yıllar Karları		
E.Geçmiş Yıllar Zararları (-)		

X . TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI BİLANÇO TİPİ
(TL)

PASIFLER	ÖNCEKİ DÖNEM	CARI DÖNEM
F.Dönem Net Karı (Zararı)	986,526,890	2,105,769,844
ÖZ. KAYNAKLAR TOPLAMI	1,631,779,146	3,727,548,990
PASIF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	12,735,592,224	134,476,188,804

X İ TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI GEÇİR TABLOSU
(1 TL)

	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
A-BRÜT SATIŞLAR	13,585,227,887	102,313,626,228
1.Yurtiçi Satışlar	13,537,850,235	102,278,245,128
2.Yurtdışı Satışlar		
3.Diğer Gelirler	47,377,652	35,381,100
B-SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	(577,644,390)	(7,205,162,680)
1.Satıştan İadeler (-)	(577,644,390)	(7,205,162,680)
2.Satış İskontoları (-)		
3.Diğer İndirimler (-)		
C-NET SATIŞLAR	13,007,583,497	95,108,463,548
D-SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	(9,378,290,149)	(85,236,149,779)
1.Satılan Mamuller Maliyeti (-)		
2.Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	(9,378,290,149)	(85,236,149,779)
3.Satılan Hizmet Maliyeti (-)		
4.Diğer Satışların Maliyeti (-)		
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI	3,629,293,348	9,872,313,769
E-FAALİYET GİDERLERİ (-)	(1,447,664,593)	(3,870,539,655)
1.Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)		
2.Pazarlama,Satış ve Dağıtım Gid. (-)	(960,848,569)	(2,650,094,165)
3.Genel Yönetim Giderleri (-)	(486,816,024)	(1,220,445,490)
FAALİYET KARI VEYA ZARARI	2,181,628,755	6,001,774,114
F-DİĞER FAAL.OLAĞAN GELİR VE KARLAR		14,381,142
1.İştiraklerden Temettü Gelirleri		50,000
2.Bağlı Ortaklardan Temettü Gelirleri		
3.Faiz Gelirleri		
4.Komisyon Gelirleri		
5.Konusu Kalmayan Karşılıklar		
6.Menkul Kıymetler Satış Karları		
7.Kambiyo Karları		14,331,142
8.Reeskont Faiz Gelirleri		
9.Diğer Olağan Gelir ve Karları		
G-DİĞER FAAL.OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)	(191,123,217)	
1.Komisyon Giderleri		
2.Karşılık Giderleri		
3.Menkul Kıymet Satış Zararları		
4.Kambivo Zararları		
5.Reeskont Faiz Giderleri		
6.Diğer Olağan Gider ve Zararlar (-)	(191,123,217)	
H-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	(53,702,550)	(2,116,221,357)
1.Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	(53,702,550)	(2,116,221,357)
2.Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)		
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	1,936,802,908	3,899,933,899
I-OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR		37,000
1.Önceki Dönem Gelir ve Karları		
2.Diğer Olağan Dışı Gelir Ve Karlar		37,000
J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	(84,969,000)	
1.Çalışmayan Kısmı Gid.ve Zararları (-)		

X A TEKSTİL SAN.A.Ş.

1996 Yıllık İŞLETME AYRINTI GELİR TABLOSU
(TL)

	ÖNCEKİ DÖNEM	CARİ DÖNEM
2.Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)		
3.Diğer Olağandışı Gid.ve Zararları(-)	(84,989,000)	
DÖNEM KARI VEYA ZARARI	1,851,833,988	3,899,970,899
K-DÖN.KARI VERGİ VE DİĞ.YAS.YÜK.KARŞ.(-)	(865,307,098)	(1,794,201,055)
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI	986,526,890	2,105,769,844

Çizelge 1. X Tekstil San. A.Ş. Finansal Oranları

ORANLAR	1995	1996
Cari Oran	1,25	1,01
Asit Test	0,66	0,50
Stokların Net Çalışma Sermayesine Rasyosu	231,023	3 302,4
Nakit Oranı	0,029	0,096
Kaldıraç Oranı	0,87	0,97
Öz sermaye Çarpanı	7,8	36,09
Öz kaynağın Borç Toplamına Oranı	0,146	0,028
Kısa Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranı	0,796	0,972
Uzun Vadeli Borçların Pasif Toplamına Oranı	0,075	-
Stok Devir Hızı	1,580	1,267
Alacak Devir Hızı	2,02	2,05
Stokların Ortalama Tüketilme Süresi	166,46	258,025
Aktif Devir Hızı	1,021	0,70
Maddi Varlıklar Devir Hızı	1 354,9	73,3
Dönen Varlıklar Devir Hızı	1,02	0,71
Öz kaynak Devir Hızı	7,97	25,51
Nakit Devir Hızı	43,48	7,5
Net İşletme Sermayesi Devir Hızı	5,06	46,7
Finansman Giderlerini Karşılama Oranı	35,48	2,84
Öz kaynakların Amortismanı Oranı	0,60	0,56
Brüt Kâr Oranı	0,27	0,10
Faaliyet Kârı Oranı	0,16	0,06
Vergiden Önc. Kâr + Faiz Gid. / Kaynak Top.	0,14	0,04
Net Kâr/ Toplam Varlıklar	0,07	0,015
Kısa Vad. Yabancı Kaynaklar/ Net Var. Top.	0,79	0,97
Yabancı Kaynak/ Öz kaynak	6,8,	35,0
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Net Varlık	0,075	-
Öz kaynak / Net Varlık	0,12	0,027

4.2. RASYO ANALİZİNİN VERGİ İNCELEMESİNDE KULLANILMASI

Mali tablolara uygulanan, mali analiz tekniklerinin birlikte ele alınarak yorumlanması gerekmektedir. Ancak bu çalışmada rasyo analizinin vergi incelemesinde kullanılması üzerinde durulacaktır.

İşletmenin mali tablolarına rasyo analizinin uygulanması ile bulunan oranlar, sektördeki tipik oranlarla karşılaştırılmalıdır. Bu tipik oranlardan sapmalar görülüyorsa denetim elemanı tarafından vergi incelemeleri bu noktalar üzerinde yoğunlaştırılmalıdır. Tipik oranlar eklerde verilmiştir.

Cari oran işletmenin borç ödeme gücünü ölçen orandır. İşletmenin cari oranı 1995 yılında 1.25, 1996 yılında ise 1.01 bulunmuştur. 1996 yılında, 1995 yılına göre 0.24'lük bir azalma görülmektedir. Yani işletmenin dönen varlıklarıyla borç ödeme gücünde bir düşüş vardır, bu pek önemli büyüklükte bir düşüş olmasa da, işletmenin süreklilik kavramı düşünüldüğünde, bu düşüş ileride devam etmemesi istenen bir durumdur.

Bulunan bu oranlar (EK-1)'de verilen tipik oranlarla karşılaştırıldığında cari tipik oran, özel sektörde 1996 yılında %134.4 olarak hesaplanmıştır. İşletmenin cari oranıyla tipik oran arasında %33'lük bir fark vardır. Bu farkın nedeni de işletmenin 1996 yılında kısa vadeli yabancı kaynaklarındaki artışın dönen varlıklarındaki artışlarından daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum vergi incelemesi açısından şu riskleri gündeme getirebilir.

Kısa vadeli yabancı kaynağın aşırı derecede artış göstermesi, işletmenin finansman temini amacıyla bankalardan veya benzer kredi müesseselerinden kredi aldıklarını ve bunu işletmede kullanmadıklarını akla getirebilir. Bu durumda kredinin faizi işletmeye direkt gider olarak yazılabileceği gibi, stokta bulunan mala isabet eden kısmı maliyete dahil edilebilmektedir. Bu durum ise vergi matrahını azaltmaktadır.

Bir diğer durumda işletme döviz kredisi kullanarak yurt dışından sabit kıymet ithal etmiş olabilir. Bu kıymetlere ilişkin borç taksitlerinin değerlemesi dolayısıyla ortaya çıkan kur farkları olduğundan yüksek belirlenerek, sabit kıymetin elde edildiği döneme ait olan kur farkları kıymetin maliyetine eklenebilir. Yine aynı sabit kıymetle ilgili olarak söz konusu dönemden sonra ortaya çıkan kur farkları ise (yüksek

değerlenmiş kur farkları) ait oldukları yıllarda doğrudan gider veya maliyete intikal ettirilerek amortisman konusu yapılabilir. Tabiki bu durumda vergi matrahını olumsuz yönde etkileyecektir.

İşletmenin likiditesiyle ilgili olarak asit oranı cari orana göre daha net bir sonuç vermektedir. İşletmenin 1995 yılına ait asit test oranı %66.8'ken, 1996 yılında %50'ye düşmüştür. İşletmenin stokları 1996 yılında 1995 yılına göre büyük bir artış göstermiştir. Bu da stokların maliyet bedellerinin yüksek değerlenmiş olabileceğini gösterebilir.

Nakit oranına bakıldığında ise 1995 yılında %2.9, 1996 yılında ise %9.6'dır. Hazır değerlerde bu büyük artışın nedeni işletmenin alınan çeklerindeki ve kasa hesabındaki hızlı artıştır. Bu durum ise örtülü kazanç dağıtımını gündeme getirebilir. İşletme, ortaklarına, ortakların ilgili bulunduğu gerçek ve tüzel kişilere, ortakların eşlerine, akrabalarına, idare meclisi başkan ve üyesine, müdürü veya yüksek memuru durumunda bulunanlara, örtülü yolla kazanç dağıtabilir. İşletmenin dağıtılan bu kâr, üzerinden vergi alınmadığı için devlet vergi geliri kaybına uğrayabilir.

İşletmenin kaldıraç oranına bakıldığında, 1995 yılında %87, 1996 yılında ise %97'dir. Yani işletme 1996 yılında aktiflerinin %97'lik kısmını yabancı kaynaklarla karşılamıştır. Bu oran özel sektördeki %58.7'lik tipik oranla karşılaştırıldığında çok yüksektir. Bu yüzden de borçlanmadan meydana gelecek riskler gündeme gelir. Cari oranda da ortaya çıkan bu riskler kaldıraç oranıyla daha da desteklenmektedir. Özellikle bu yükseklik örtülü sermayenin mevcut olduğunu gösterebilir. Örtülü sermaye niteliğine sahip borçlanmalar nedeniyle hesaplanan veya ödenen faizler kurum kazancının tespitinde indirim olarak dikkate alınmış olabilir.

Ayrıca "X" işletmesinin ithalat da yaptığı gözönüne alınırsa, işletme, döviz üzerinden borçlanabilir ve döviz kurlarında meydana gelen kur farkları kâr/zarar hesabına atılmak suretiyle kurum kazancının tespitinde indirim olarak görülebilir.

İşletmenin yabancı kaynak/öz kaynak, yabancı kaynak/net varlık, kısa süreli yabancı kaynak/net varlık toplamı gibi oranları EK-1'de verilen tipik oranlardan büyük ölçüde sapma göstermektedir. Bu da yukarıda açıklanan riskleri daha da belirginleştirmektedir.

EK-2’de işletmelerin satış hasılatının yüzdesi olarak borçlanma düzeyleri verilmiştir. “X” işletmesinin borçlanma düzeyi ise 1995 yılında %121’ken 1996 yılında ise %78.2’ye düşmüştür. Bu oranlar EK-2’de verilen oranlardan büyük farklar göstermektedir. Bu durumsa örtülü kazanç ve örtülü sermayeye ilişkin riskleri gündeme getirmektedir. İşletme örtülü kazançla ilgili olarak ortaklara ve diğer ilgili kişilere düşük bedelle veya bedelsiz mal veya hizmet vermiş veya almış olabilir. Yine bu kişilerden yüksek faiz ve komisyonla ödüş para almış veya vermiş olabilir. Yüksek ücretler verilmesi suretiyle örtülü kazanç dağıtılmış olabilir. Bu durumlar ise vergi matrahını etkilemektedir.

İşletmenin stok devir hızına bakıldığında 1995 yılında 1.58, 1996 yılında ise 1.26 olduğu görülmektedir. 1996 yılında stok devir hızında bir düşme görülmektedir. Bu stoklara bağılı olarak ortaya çıkabilecek riskleri gündeme getirebilir. “X” işletmesinin bilançosuna baktığımızda stoklardaki 1996 yılındaki artışın nedeni olarak ticari mallardaki artışı gösterebiliriz. Bu da şu riskleri gündeme getirebilir. Örtülü kazanç dağıtımına olanak verecek şekilde yüksek bedelli alışlar yapılmış olabilir. İşletmede alışlar için kullanılan belge sahte olabilir. Alış faturalarından kaynaklanan muhasebe hataları olabilir. Mesela, alınan faturalar birden fazla ve yüksek bedelle kaydedilebilir. Bunlar ise vergi matrahını olumsuz yönde etkileyecektir.

İşletmenin alacak devir hızı 1995 yılında 2.02 iken, 1996 yılında 2.05 olmuştur. 1996 yılında 1995 yılına göre bir değişme olmamıştır.

“X” işletmesinin aktif devir hızına bakıldığında 1995 yılında 1.021 iken 1996 yılında 0.70’e düşmüştür. Bu oranlar EK-4’de verilen tipik aktif devir hızı olan 1.57 ile karşılaştırıldığında düşük bulunmaktadır. İki yılda gözönünde bulundurulup (1995-1996) ilerde de bu düşüşün devam edeceği söylenebilir. Tipik oranla işletmenin aktif devir hızı oranı arasındaki bu büyük fark bazı riskli noktaları gündeme getirebilir. Özellikle satışlardan kaynaklanan riskler olabilir. Satışları düşük göstermek için faturasız satış yapılmış veya düşük bedelli fatura düzenlenmiş olabilir. Faturaların asılları ile örnekleri farklı bedeller üzerinden düzenlenmiş olabilir. Satış hasılatını gizlemeye yönelik muhasebe hataları yapılmış olabilir. İşletmenin varlık toplamının büyümesiyle de aktif devir hızı azalacağından, işletmenin bilançosu üzerinde hangi kalemlerin varlık toplamını artırdığı incelendiğinde hazır değerlerdeki, ticari

alacaklardaki ve stoklardaki artışların varlık toplamını artırdığı görülmektedir. Bunların yaratacağı risklerden daha önce bahsedildiği için üzerinde tekrar durulmamıştır.

İşletmenin maddi duran varlıklarının devir hızı 1995 yılında 1354.9 iken 1996 yılında 73.3'e düşmüştür. Bu durum maddi duran varlıklarla ilgili riskleri gündeme getirebilir. Maddi duran varlıklar olduklarından yüksek değerle değerlendirilmiş olabilir. Amortisman oranı hatalı uygulanmış veya matematiksel hata yapılmış olabilir. Bu durum ise vergi matrahını etkileyecektir.

"X" işletmesinin brüt kâr oranına bakıldığında 1995 yılında %27, 1996 yılında ise %10'dur. 1996 yılında 1995 yılına göre bir azalış meydana gelmiştir. İşletmenin gelir tablosuna bakıldığında; brüt satışların 1996 yılında 1995 yılına göre büyük artış gösterdiği görülmektedir. Ana satış indirimlerinin ve satışlarının maliyetinin çok yüksek olması brüt satış kârını düşürmektedir. Bu durum da satılan malların maliyetinin hesaplanmasında yanlışlık yapıp yapılmadığını akla getirebilir.

İşletmenin faaliyet kârı oranı 1995 yılında %16, 1996 yılında ise %6 bulunmaktadır. 1996 yılında 1995 yılına göre %10'luk bir azalış vardır. Bu azalışın nedeni faaliyet giderlerinin 1996 yılında büyük bir artış göstermesidir. Faaliyet giderlerinin yükselmesi şu risklerin göstergesi olabilir; kanuni olarak gider yazılmaması gereken bir harcama gider yazılmış olabilir. Mesela; alınan hediyeler, başsağlığı ilanları vb. Bir harcamanın tutarı birden fazla ve farklı bedelle gider yazılmış olabilir. Maliyete girecek harcamalar direkt gider yazılabilir. Gelecek dönemlere ait giderler bu döneme yazılmış olabilir. Bu durumların gerçekleşmesi halinde devletin vergi alacağı kayba uğramaktadır.

İşletmenin özkaynaklarının amortismanı oranı 1995 yılında %60, 1996 yılında ise %56 olarak bulunmuştur. 1996 yılında 1995 yılına göre %4'lük bir azalış meydana gelmiştir. 1996 yılında "X" işletmesinin dönem kârı, özkaynaklarının %56'sı oranında gerçekleşmiştir. Cari dönem kârında çok yavaş bir artış olmuştur. Bunun nedeni ise satışların maliyetinde, faaliyet giderlerinde ve finansman giderlerinde büyük artışların meydana gelmesidir.

EK-2'de verilen işletmelerin satış hasılatının yüzdesi olarak finansman giderleri 1996 yılında %6'dır. "X" işletmesinin ise bu oranı %2,2'dir. Tipik oranla işletmenin oranı arasındaki farklar bulunmaktadır. Bu yüzden de finansman giderlerinin riskli olacağı düşünülebilir. Finansman giderlerine ilişkin riskler şu şekilde olabilir: İşletme

ile ilgili olmayan kredilerin faizi gider yazılmış olabilir. Finansal kiralamaya ilişkin ödenen kira bedellerinin gider yazılmasında hatırlar yapılabilir. Firmalar arası finansman gideri aktarımı yolu ile örtülü kazanç dağıtımına olanak verilmiş olabilir.

Yapılan bu analizde, “X” işletmesinin yabancı kaynakları, hazır değerleri, ticari alacakları, stokları, maddi duran varlıkları, satışları, faaliyet giderleri ve finansman giderleri riskli kalemler olarak bulunmuştur. Denetim elemanları yapacakları vergi incelemelerini yukarıda sayılan riskli kalemler üzerinde yoğunlaştırarak herhangi bir risk unsuru taşıyıp taşımadıklarını incelemelidir.

“X” işletmesinin finansal tablolar üzerinde uygulanan oran analizine ait yapılan yukarıdaki açıklamalar, analizi yapan kişinin bakış açısına ve yorumuna göre değişik olabilir. Riskli noktalar üzerine yapılan açıklamalar, sadece o kalemlerin normalden ve tipik oranlardan sapmalar göstermelerinden dolayı bazı kabul edilemeyen durumların yapılmış olabileceğini göstermektedir. Ama kesin bir şey yoktur. Denetim elemanı bunu kanıtlamak için analizden elde edilen bulgular üzerinde yoğunlaşarak hatalı bir durum olup olmadığını araştırır.

SONUÇ

Ekonomide görülen istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden birinin kaynak yetersizliği olduğu görüşü giderek toplumun tüm kesimleri tarafından kabul edilmektedir. Bu durumun hemen hemen tek çözümü, devletin en önemli gelir kaynağını oluşturan, vergi gelirleri ve vergi verimliliğinin artırılmasında yatmaktadır.

Vergi gelirlerinin yetersizliği, vergi yükü oranına bakıldığında açıkça görülmektedir. Vergi yükü oranları 1986- 1995 yılları arasında % 15- 18 arasında değişmiştir. Türkiye'nin üyesi olduğu OECD ülkelerinde vergi yükü ortalama oranı yaklaşık % 29.5 iken Türkiye'nin ise % 17.2 'dir. Aradaki % 12.3'lük fark 1995 yılı için 954.8 trilyon TL' ye eşdeğerdir. 1995 yılında vergi gelirleri tutarının 1.085 trilyon TL olarak gerçekleştiği düşünüldüğünde sözkonusu tutarın büyüklüğü ortaya çıkmaktadır.

Türkiye' de vergi oranlarının oldukça yüksek olmasına karşın, vergi yükü oranının, bu kadar küçük kalmasının nedeni, ülke ekonomisinde kayıt dışında kalan ekonomik faaliyetlerin büyüklüğüdür. Buna göre ülkede nihai mal ve hizmet üretiminin hemen hemen yarısına yakınının kayıt dışı faaliyetlerden meydana geldiğini söylemek olasıdır. Araştırmalarda Türkiye' de kayıt dışı ekonominin GSMH içindeki payının % 35- 50 civarında olduğu ifade edilmektedir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin çok büyük bir kısmının milli gelir büyüklüğü içinde yer aldığı, ancak vergi kaçırma güdüsü ile kayıtlarda gösterilmediği unutulmamalıdır.

Vergi kaçakçılığı bu yola başvuran kişilerin vergi yükünü azaltırken, devleti ise, en önemli gelir kaynağı olan vergilerin eksik ödenmesi ya da hiç ödenmemesi suretiyle gelir kaybına uğratarak bütçe açıklarına yol açmaktadır.

İkinci olarak, vergi kaçırana faaliyet konusuna giren mal ve hizmetleri düşük bedelle satma olanağı vererek dürüst vergi yükümlüleri aleyhine haksız rekabet yaratır.

Üçüncü olarak, yükümlülerin vergi yükünü farklılaştırarak vergi eşitliğini zedeler.

Dördüncü olarak, üretim faktörlerinin uluslararası dolaşımını olumsuz yönde etkiler.

Ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması ve vergilerdeki kaçığın azaltılarak gelirlerin artırılabilmesi için vergi denetim gücünün giderek artırılması bu sorunları yavaş yavaş ortadan kaldıracaktır.

Ülkedeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak muhasebe ve vergi düzenlemelerindeki gelişmeler, denetim faaliyetlerini de yakından etkilemiştir. Muhasebe ve vergi denetiminin ortak amacı adaletin sağlanması, işletmeyle ilgili kişilerin haklarını gözetmesi bakımından önem taşımaktadır.

Çağdaş vergi sistemlerinde olduğu gibi, Türk vergi sistemi de beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esas olmakla beraber beyanların doğruluğunun çeşitli yöntemlerle test edilmesi gerekmektedir. İşte vergi denetiminin önemi burada açıkça ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle vergi uygulamalarının en önemli unsurlarından birini vergi denetimi oluşturmaktadır. Bunun yanısıra değişen ekonomik ve teknolojik şartlar altında vergi denetiminde etkinliğin sağlanması için yeni denetim tekniklerinin uygulanması ve özellikle teknolojik gelişmelerden azami oranda yararlanması gerekmektedir.

Türkiye’de son yıllarda meydana gelen gelişmeler mevcut denetim tekniklerinin etkinliğinin artırılması ve yeni denetim tekniklerinin uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir. Daha çok işletme sahipleri ve kredi kurumları tarafından kullanılan mali analiz teknikleri vergi denetiminde yeni yeni kullanılmaya başlanan tekniklerden biridir.

Ancak mali analiz tekniklerinden vergi denetiminde yararlanılma imkanı ve başarı olasılığı belirli şartlar altında mümkündür.

Bilgisayar kullanımı bir zorunluluktur.

Sektörlerin mali özelliklerinin ve tipik oranlarının tespit edilmiş olması gerekmektedir.

Mali analiz tekniği kullanarak vergi incelemesi yapacak denetim elemanının mali tablolara hakim ve vergi incelemesi konusunda tecrübeye sahip olması gerekmektedir.

Mali analiz tekniklerinden vergi denetiminde kullanılmasıyla, matrahı etkileyecek,

vergi kaçak ve kayıplarının olma olasılığını gösteren sinyaller veya belirtiler tespit edilecektir. Böylece denetim elemanı hangi noktalar üzerinde vergi incelemesini yoğunlaştıracağını belirleyecektir.

Vergiler beyan esasına dayandığı için bu beyanların tamamının incelenmesi hem zaman bakımından hem de maddi anlamda bir çok zorluklar çıkarabilir. Bu yüzden tüm beyanların incelenme olanağı yoktur. Mali analiz teknikleriyle hangi beyanların incelemeye alınacağı belirlenir.

Mali analiz tekniklerinin vergi denetiminde kullanılması vergi incelemeleri açısından kolaylık sağlamakla birlikte, denetim elemanına farklı bakış açısı getirerek incelemenin daha iyi sonuç vermesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak; vergi idaresinin yapısal bozukluklarının düzeltilmesi, denetim elemanlarının karşılaştıkları zorlukların ele alınması, çağdaş vergi denetim tekniklerinin ve vergilendirmede ortaya çıkacak gelişmelere uyumun sağlanması ve mükelleflerin vergi bilincine erişmesi halinde vergi denetiminin etkinliği ve verimliliği artırılmış olacaktır.

EKLER

	Sayfa
EK-1 1986-1996 Yılları Arasında Tipik Oranlar	77
EK-2 İşletmelerin Satış Hasılatının Yüzdesi Olarak Finanman Giderleri	78
İşletmelerin Satış Hasılatının Yüzdesi Olarak Borçlanma Düzeyi	78
EK-3 B.B.F.'nin 1993-1996 Yılları Arası Tipik Oranları	79
EK-4 Tipik Aktif Devir Hızları	80

EK-1
1986-1996 Yılları Arasında Tipik Oranlar
(%)

Oranlar	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1992	1994	1995	1996
Cari Oran	131.4	130.9	129.9	140.6	137.0	118.7	121.6	119.8	121.5	124.2	120.7
- Kamu	130.1	119.0	116.2	125.2	116.6	94.2	98.7	89.0	92.2	106.7	100.0
- Özel	132.6	142.9	144.5	156.6	159.9	147.9	146.9	157.0	158.1	136.3	134.4
Yabancı Kaynak/ Özkaynak	155.0	163.0	154.3	124.7	134.7	190.7	183.8	264.8	179.1	157.3	151.0
- Kamu	138.1	161.1	160.5	125.0	142.1	239.6	236.6	286.1	260.8	177.6	165.0
- Özel	194.0	165.7	151.3	124.3	125.7	147.9	140.4	158.3	125.5	143.3	142.0
Yabancı Kaynak/ Net Varlık Toplamı	61.6	62.0	60.7	55.5	57.4	65.6	64.8	67.7	64.2	61.1	60.2
- Kamu	57.7	61.7	61.0	55.5	58.7	70.6	70.3	74.1	72.3	64.0	62.2
- Özel	65.2	62.4	60.2	55.4	55.7	59.7	58.4	61.3	55.6	58.9	58.7
Kısa Süreli Yabancı Kaynak/ Net Varlık Toplamı	37.8	38.4	36.4	34.1	36.5	42.6	42.5	44.0	43.7	44.6	45.3
- Kamu	30.6	32.8	31.3	29.6	34.1	42.4	41.7	47.7	47.4	41.3	43.6
- Özel	48.9	46.5	44.1	40.5	39.5	42.8	43.4	40.3	39.7	47.2	46.4
Uzun Süreli Yabancı Kaynak/ Net Varlık Toplamı	22.9	23.6	24.3	21.4	20.9	23.0	22.3	23.7	20.5	16.5	14.9
- Kamu	27.1	28.9	29.7	25.9	24.6	28.1	28.6	26.4	24.9	22.7	18.7
- Özel	16.3	15.9	16.2	14.9	16.2	16.8	15.0	21.0	15.9	11.7	12.3
Öz kaynak/ Net Varlık Toplamı	38.4	38.0	39.3	44.5	42.6	34.4	35.2	32.3	35.8	38.9	39.8
- Kamu	42.3	38.3	37.0	44.5	41.3	29.4	29.7	25.9	27.7	36.0	37.7
- Özel	34.8	37.6	30.8	44.6	44.3	40.3	41.6	38.7	44.4	41.1	41.3
Duran Varlıklar/ Özkaynak	146.2	152.3	155.2	131.9	129.6	158.1	156.9	177.0	164.2	114.8	114.0
- Kamu	164.2	175.2	182.7	154.7	156.6	215.9	207.4	235.7	239.4	155.3	150.0
- Özel	107.1	108.9	106.0	92.7	88.9	99.6	103.7	118.8	101.4	86.9	91.0

İSO; Eylül 1997, s.207.

EK-2

İşletmelerin Satış Hasılatının Yüzdesi Olarak Finanman Giderleri

Yıllar	Özel Kuruluşlar	Kamu Kuruluşları
1991	6.0	10.0
1992	7.0	12.4
1993	7.3	12.4
1994	10.7	11.5
1995	5.4	4.5
1996	6.0	4.2

İSO,Eylül 1997, s. 161

İşletmelerin Satış Hasılatının Yüzdesi Olarak Borçlanma Düzeyi

Yıllar	Özel Kuruluşlar	Kamu Kuruluşları
1991	38.5	75.0
1992	34.9	71.2
1993	43.3	87.7
1994	41.2	85.6
1995	41.5	65.0
1996	42.3	61.2

İSO,Eylül 1997, s. 160

EK-3
B.B.F.'nin 1993-1996 Yılları Arası Tipik Oranları

Oranlar	BBF				BBF – Özel				BBF - İSO				BBF - Kamu			
	1993	1994	1995	1996	1993	1994	1995	1996	1993	1994	1995	1996	1993	1994	1995	1996
Cari Oran (Cari Aktif/ Cari Pasif)	1.20	1.21	1.38	1.33	1.57	1.58	1.54	1.45	1.53	1.50	1.57	1.52	0.89	0.92	1.18	1.08
Toplam Borç/ Toplam Varlıklar	0.68	0.64	0.56	0.56	0.61	0.56	0.54	0.55	0.56	0.54	0.52	0.54	0.74	0.72	0.60	0.60
Toplam Borç/ Özkaynak	2.10	1.79	1.30	1.27	1.55	1.26	1.15	1.24	1.27	1.18	1.16	1.17	2.86	2.61	1.51	1.44
Kısa Vadeli Borç/ Toplam Varlıklar	0.44	0.44	0.40	0.41	0.40	0.40	0.42	0.43	0.44	0.43	0.42	0.42	0.48	0.47	0.38	0.40
Net Sabit Varlıklar/ Özkaynak	1.25	1.14	0.90	0.90	0.70	0.70	0.59	0.68	0.62	0.63	0.63	0.62	2.06	1.91	1.31	1.30
Özkaynak / Toplam Varlıklar	0.32	0.36	0.44	0.44	0.39	0.39	0.46	0.45	0.44	0.46	0.48	0.46	0.26	0.28	0.40	0.41
Kısa Vadeli Borç/ Toplam Borç	0.65	0.68	0.71	0.73	0.66	0.71	0.78	0.78	0.78	0.80	0.81	0.78	0.64	0.66	0.62	0.68

İSO, Eylül 1997, s.44

BBF : Beş yüz büyük firma
İSO : İstanbul Sanayi Odası

EK-4
Tipik Aktif Devir Hızları

(Satış Hasılatı/ Varlıklar Toplamı)		
Yıllar	Özel Kuruluşlar	Kamu Kuruluşları
1983	1.35	0.90
1986	1.44	0.86
1990	1.53	0.89
1991	1.55	0.94
1992	1.67	0.99
1993	1.60	0.95
1994	1.54	0.96
1995	1.61	1.04
1996	1.57	1.44

İSO, 1997, s.44

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**. Dördüncü basım. Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 1993.

+. ————. **Vergi İncelemesi**. Yayın no.127, Ankara: İTİA, 1979.

Akdoğan, Nalan ve Nevzat Tanker. **Finansal Tablolar Analizi**. İkinci basım. Ankara: 1985.

Akgüç, Öztin. **Finansal Yönetim**. Altıncı basım. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1994.

Akıncı, Nejat ve Necmettin Erdoğan. **Finansal Tablolar ve Analizi**. Dördüncü basım. İzmir: Barış Yayınları, Eylül 1995.

Bektöre, Sabri; Ferruh Çömlekçi ve Halim Sözbilir. **Mali Tablolar Analizi**. Eskişehir: 1993.

✦ Bildirici, Ziyaettin. **Vergi Denetimi**. “Ders Notları”. [y.y.], 1995.

Canoğlu, Mehmet Ali. **Vergi Muhasebesi**. İkinci basım. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim ve Yardım Vakfı, 1985.

✦ Çömlekçi, Ferruh. **Muhasebe Denetimi**. Eskişehir: 1992.

Demir, Ahmet. **Mali Tablolar ve Uygulaması**. Üçüncü basım. İstanbul: Çağdaş Müşavirlik Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi, 1997.

Güredin, Ersin. **Denetim**. Dördüncü basım. İstanbul: Avcıol Matbaası, 1990.

- Herekman, Aykut. **Kamu Maliyesi (Genel Vergi Kuramı)**. İkinci basım. Cilt no.2, Ankara: Sevinç Matbaası, 1989.
- İyibil Ali ve Nadir Arıca. **İşletmelerde Vergi Denetimi Defter ve Belgeler**. Ankara: Fon Matbaası, 1985.
- Maliye Bakanlığı. **Revizyon ve İşletmelerde Vergi İncelemesi**. Ankara: TC Maliye Bak.Gel.Gen.Müd.Hizmete Özel Yayını, Güneş Matbaası, 1973.
- Nadaroğlu, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**. Sekizinci basım. İstanbul: Beta Basım Yayım, Dağıtım A.Ş., 1992.
- Özbalcı, Yılmaz. **Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Ankara: 1988.
- Özer, Mevlüt. **Vergi Kanunları ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Kapsamında Mali Tablolar**. Ankara: Özkan Matbaacılık-Gazetecilik Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Ocak 1995.
- _____. **Tekdüzen Muhasebe Sistemi Sermaye Piyasası Mevzuatı, Vergi Mevzuatı ve 3568 Sayılı Kanun Kapsamında Denetim-1**. Ankara: Özkan Matbaacılık-Gazetecilik Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Ocak 1997.
- Saygılıoğlu, Nevzat ve Hüsamettin Biçer. **İşletmelerde Vergi ve Muhasebe**. İstanbul: Vergi Yayınları, 1982.
- Sevilengül, Orhan. **Vergi Muhasebesi**. Ankara: 1991.
- Şamlıoğlu, Servet. **Tatbikatta Vergi İncelemesi ve İnceleme ile İlgili Esaslar Hakkında Ders Notları**. Ankara: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Eğitim Merkezi, 1977.
- Tosun, Öztekin. **Hileli Vergi Suçları**. İstanbul: İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1962.
- Türk, İsmail. **Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorisi**. Ankara: Doğan Yayınevi, 1975.

Yalçın, Hasan ve Selçuk Yücel. **Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamasında Giderler**. İkinci basım. İstanbul: Kılavuz Yayıncılık, 1996.

DERGİLER

Akgüç, Öztin. “Çağdaş Vergi Denetiminde Finansal Analiz”, **Vergi Dünyası Dergisi**, No.118, Haziran 1991.

Altuğ, Osman. “Kayıtdışı Ekonominin Kayıt Altına Alınması”, **Ankara SMMMO Bülteni**, Sayı.61, Mart 1996.

Aslan, Sinan. “Vergi Kaybının Sebepleri ve Sonuçları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı.98, Ekim 1996.

Bıyıkoğlu, Osman. “Cumhuriyetin 50.Yılında Vergi Denetimi”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt no. IV, Sayı no.32, İstanbul: 1973.

Can, İsmail. “Türkiye’de Vergi Denetimi Uygulaması ve Eleştirisi”, **Maliye Dergisi**, Eylül-Ekim 1981.

Düzgün, Yılmaz. “Kayıtlı Ekonominin Önlenmesinde Maliye Denetiminin ve Meslek Mensuplarının Etkinliği”, **Ankara SMMMO Bülteni**, Sayı.62-63, Nisan-Mayıs 1996.

Göksu, Fikret ve Maruf Seziş. “Mali Tablolar Analizi ve Yararları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı no.99, Eylül, 1996.

İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı no.374, Mayıs 1997.

İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı no.378, Eylül 1997.

Kepekçi, Celal. “Vergi Yönünden Muhasebe Denetimi”, **Eskişehir: İTİA Dergisi**, Ocak 1974.

“Maliyenin Denetim Ayıbı”, **Hürriyet Gazetesi**, 24 Eylül 1997.

Yalçın, Hasan. “Vergi Denetiminde Mali Analiz Tekniklerinin Kullanılması”, **Vergi Dünya Dergisi**, Sayı no.190, Haziran 1997.

Yılmaz, Kazım. “Vergi Toplamının Temel Koşulları”, **Ankara: SMMMO Bülteni**, Sayı no.65, Temmuz 196.

TEZ, RAPOR VE BİLDİRİLER

Akbay, Mehmet. “Vergi İncelemeleri ve Vergi Denetimi.” **1980 Yılına Girerken Türkiye’de Denetimin Etkinlik ve Verimliliği Sempozyumu**. Ankara: Şubat 1990.

Akgüç, Öztin. “Çağdaş Vergi Denetiminde Finansal Analiz”, **Maliye Hesap Uzmanları Derneği tarafından düzenlenen Çağdaş Vergi Denetimi sempozyumu** , (3) no’lu tebliğ, İstanbul: 9 Mart 1991.

Energin, Turhan; Nail Celenoğlu ve İlhan Özer. “Vergi Kaçakçılığı (Sebepleri, Çeşitleri, Önleme Tedbirleri)”, **Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu**, Yayınlanmamış Basit Rapor, 1964.

Mıdık, Ahmet. “Türk Vergi Sisteminde Vergi Denetim Uygulamaları”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi SBE, 1995.

Yalçın, Hasan. “Vergi Denetiminde Mali Analiz Tekniklerinin Kullanılması ve Uygulama Yöntemlerine İlişkin Öneriler”, LXXVIII-4/37-29, **Bilim Raporu**, 15 Ekim 1992.